

KEVSER SURESİ

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

"Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu halde Rabbin için namaz kıl ve tekbir
alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır
Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır."

Muhammed Hakimî

İmam Rıza'dan (a.s) Hadisler

Mütercim

Muhammed Mücahidî

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Kevser Yayınları: 200

Kitabın Orijinal Adı: Ferazhai Ez Sohenan-i İmam Rıza

Tercüme: Muhammed Mücahidi

Dizgi ve Mizanpaj: Kevser

Kapak: Kevser

Baskı: Ada Ofset (Sertifika No: 14460)

Litros Yolu 2.Matbaacılar Sitesi E Blok No: (ZE 2) 1. Kat
Topkapı - İST. TEL: (0212) 567 12 42 - 567 87 77

1. Baskı: 18 Eylül 2012

ISBN: 978-9944-709-95-8

İsteme Adresi

Kevser Basın Yayın Ltd. Şti.

Sofular Mah. Simitçi Şakir Cad. No: 14 / 1

Fatih – İSTANBUL

Tel: (0212) 534 35 28 Faks: (0212) 631 36 01

www.kevseryayincilik.com

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	5
Önsöz	7
türkçe çeviri için Önsöz	11
1 – Yakarış.....	15
2 – Hz. Peygamber'e (s.a.a) Övgü.....	17
3 – Allah'a İman ve İnsan Eşitliği	19
4 – Akılcılık	23
5 – İlim Merkezilik.....	25
6 – Kendini Tanımak	27
7 – Zamanı Tanımak.....	29
8 – Bilgiye Dayalı Sosyal İlişkiler	31
9 – Toplumsal Sorumluluklar	33
10 – Yasanın Üstünlüğü	35
11 – Bütün İnsanlara İnsanca Muamele Etmek	37
12 – Kardeşlik Hakları.....	39
13 – Ölçülülük.....	41
14 – Suyun Hayatı Değeri.....	43
15 – Birikimleri Ölçülü Kullanmak	45
16 – Fakirlik: Büyük Düzensizlik.....	47
17 – Orucun Farz Oluş Sırrı	49
18 – Tüketim	51
19 – Her Şeyden Faydalanmak	53
20 – Gayrimeşru Kazanç	55
21 – İnsanlık Onuru.....	57

22 – İnsan Hakları.....	59
23 – Hizmetçilerle Birlikte.....	61
24 – Para Biriktirme Hırsı.....	63
25 – Akılcılık ve Terbiye.....	65
26 – Devletin Sorumluluk Alanı.....	67
27 – Güzel Koku.....	69
28 – Temizlik ve Sağlık.....	73
29 – Özelleştirme veya Kamulaştırma.....	75
30 – Tekelcilik.....	79
31 – İstismar ve Sömürü.....	81
32 – Ticarî Kârın Sınırlandırılması.....	85
33 – İdeal Ahlak.....	89
34 – Doğal Düzendeki İş.....	91
35 – Şeriat Düzeninde İş.....	93
36 – Sevgi Bağı.....	95
37 – İnsanları Sevindirmek.....	97
38 – Ahde Vefa Göstermek.....	99
39 – Ana Babalar.....	101
40 – İtidal.....	103
41 – Mahkeme ve Kadı.....	105
42 – Eş Sevgisi.....	107
43 – Kız Çocuklarını Daha Fazla Şefkat Göstermek.....	109
44 – Seçme Özgürlüğü.....	111
45 – Düşünmek.....	113
46 – Hayat Boyunca İlim Öğrenmek.....	115
47 – İnsanın Değer Ölçütü.....	117
48 – İnsanları Sevmek.....	119
49 – Anne Haklarının Üstünlüğü.....	123
50 – Geleceği Düşünmek.....	125

ÖNSÖZ

İçinde bulunduğumuz çağ, hem büyük ilerlemeler çağıdır, hem de daha büyük düzensizlikler çağı! Bir yandan bilimsel ve teknolojik ilerlemeler hayatımızı değiştirirken, öte yandan ayrımcılık, despotizm, bloklasmalar ve yasa tanımazlık hayatımızı karartmakta, düzenimizi bozmaktadır.

Bilimsel alanda büyük ilerlemeler kaydedildi. Bununla birlikte dünyayı daha büyük bir düzensizlik ve hak tanımazlık kapladı. İnsanın yolundan taş parçaları kaldırılırken önüne hemcinsinin eliyle adaletsizlik, yoksulluk, savaş ve sömürü kayaları konuldu. Bir yandan hastalıklar tedavi edildi, öte yandan dermansız hastalıklar insanlığın bedenini hasta etti. Kölelik kaldırıldı ama insanın yakasına daha ağır kölelik zinciri vuruldu; geçmişteki kölelikten çok daha canhıraş bir kölelik... Kaosun, tuğyanın, halk karşıtlığının, menfaatçiliğın ve değer bilmezliğin hâkim olduğu bu çağ, insanı, etkisi günden güne artan ve bütün beşeriyeti tehdit eden dört şeyle karşı karşıya bıraktı:

1) Yerkürenin her yerinde insan ilişkileri insanîlikten ve adaletten uzaklaştı; zorbalık, despotluk, milliyetçilik ve zalimlik egemen oldu.

2) Yoksulluk, kapitalizm, aç gözlülük ve insanlık dışı sınıfsal hayat, uğursuz gölgesini insanların üzerine yaymış ve büyük kitleleri fakirlik, hastalık ve cehalet uçurumuna sürüklemiştir.

3) Yerkürenin bir köşesinde söndüğünde başka bir köşesinde alevlenen savaş ve katliam alevi, mazlum insanların varlıklarını tehdit etmektedir. Bu bağlamda silah piyasası, tarifi imkânsız bir göz alıcılıkla seyrine devam etmekte ve yatırımların büyük çoğunluğunu, hatta bilimi ve teknolojiyi hizmetine alıp şaşırtıcı oranda yüklü servetleri amacı uğrunda kullanmaktadır; mazlumların sorunlarının büyük kısmını çözebilecek, yoksulluğu, bedbahtlığı ve evsizliği büyük oranda ortadan kaldıracabilecek büyük servetleri... Bu ikisi –savaş ve tahrip gücüne sahip savaş donanımları– zalimlerin ve zorbalardan istegiyle icat edilmiştir.

4) Hayatî öneme sahip çevre sağlığı ve korunması ile kaçınılmaz bir gereklik olan barınma hakkı menfaatçi para babaları tarafından tehdit edilmektedir. Günden güne çevre temizliğini tehdit eden etkenler çoğalmakta, yaşam alanları daralmaktadır. Doğal kaynaklar günden güne azalmakta veya kirlenerek yok olmaktadır.

İşte bu şekilde görkemli ilerlemelerin yanı sıra kaos ve yıkıcı sorunlar insan hayatını kuşatmıştır. Bilgi insana bir şeyler öğretti ama doğru yaşama yolunu açıklığa kavuşturamadı. Maddî olgular arasındaki ilişkiyi ve yerküreyle başka küreler arasındaki irtibatı birazcık aydınlattı ancak insanlar arası ilişkiyi ve insanın çevresiyle irtibatını iyileştiremedi. Maddeyi analiz etti fakat insana maddeyle nasıl bir ilişki kurması gerektiğini öğretmedi.

Tarihin hiçbir döneminde insan kendi barınağını yıkıp yok etmeye kalkışmamıştır. Ancak zamanımızda bütün insanların ortak evi olan dünyamız insan eliyle tahrip edilmektedir. Uzmanların da ifade ettiği gibi yeryüzü bugün küresel kapitalizmin aşırılığının ve sınır tanımaz doyumsuzluğunun kurbanıdır.

Özetle, ilahî hidayetden yoksun bilginin, manevî ve ahlakî değerlerden mahrum teknolojinin mevcut üzücü durumdan başka bir getirisi olmamıştır. Bu yüzden manevî eğilimler düşünce hayatımızdaki yerini almalı ve insanî/ahlakî değerlerin bütün insanlar tarafından içselleştirilmesi sağlanmalıdır. İlahî önderlerin öğretisinden ders alınmalı ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinde peygamberlerin ölçütlerinden faydalanılmalıdır.

Kaosun ve zulmün hüküm sürdüğü, insan olmanın önemini kaybettiği çağımızda ilahî önderlerin öğretisini yaymak değerli ve kalıcı bir iştir. Böylelikle insanların erdeme yönelmelerinin önü açılır ve insan onuru hak ettiği değeri bulur. Biz elinizdeki bu küçük kitabımızda, bilinçli ve mütefekkir nesillerin temiz insanî hakikatlere aşına olmasını sağlamak amacıyla İmam Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) hadislerini zikretmek istedik. Umarız bu kitapçıkta yer alan hadisler, düzensiz ve narsuz hayatların yaşandığı günümüz dünyasında gençlere yol gösterici olur.

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

TÜRKÇE ÇEVİRİ İÇİN ÖNSÖZ

İslâm Peygamberi'nin (s.a.a) biricik kızı Hz. Fâtıma'nın (s.a) ve İmam Ali b. Ebi Tâlib'in (a.s) altıncı kuşaktan torunu olan İmam Ali b. Musa er-Rıza (a.s) Ehlibeyt imamlarının sekizincisidir. Otuz beş yaşında Abbasî halifesi Harun er-Reşid'in hapisanesinde şehit olan babası İmam Musa b. Cafer el-Kâzım'dan sonra imamet görevini üstlenmiş ve Ehlibeyt takipçilerinin imamı olmuştur. Yaşadığı dönemde İmam Rıza, Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'nin ve Hz. Fâtıma'nın ilim ve takvadaki tek yadigârı, zamanının İslâmî ve Kur'ânî hakikatlere vakıf biricik insanıydı.

İmam Rıza, tahammülfersa zorluklara katlanmak zorunda bırakıldığı, hâkim güçler tarafından sürekli tehdit altında tutulduğu imamet döneminde, dedesi Hz. Peygamber'e (s.a.a) ve atalarına varıncaya dek bütün peygamberlerin ve hak halifelerin yürüdüğü yolda yürüdü; bütün ilahî önderlerin omuzladığı görevi yükledi.

Peygamberlerin kendilerinden sonra vasilerine geçen aslî görevlerini iki ilkede özetlemek mümkündür:

- 1) İnsanın ve toplumun ilmî ve düşünsel açıdan hidayet edilmesi ve manevî ilerlemelerinin sağlanması,
- 2) İnsanın ve toplumun somut bir biçimde amelî hidayetini ve saadetini tazmin edecek usulün icrası.

Birinci hedef; eğitim öğretimin ve vahye dayalı bilginin yaygınlaştırılarak kitlelerin bilinçlendirilmesiyle gerçekleşirken ikincisi, toplumsal bir düzenin kurulup yönetimin ele alınmasıyla mümkün olur.

Yüce İslâm Peygamberi'nin (s.a.a) bu iki hedefi hayata geçirmesi ancak ömrünün son on yılında, İmam Ali'nin (a.s) ise yalnızca hayatının son dört yılında mümkün olabilmektedir. Her ikisi de kısa bir süre toplumun ilmî ve amelî hidayetiyle meşgul olabilmişlerdir. Fakat diğer Masum İmamlar (a.s) için bu hiç mümkün olmamıştır. Zahirî hilafetten mahrum bırakılan İmamlar yalnızca birinci ilke olan insanların eğitim öğretimi ve sahih İslâm öğretisinin yayılması, Kur'ânî düşüncenin hatlarının belirlenmesine uğraşmışlardır. Zamanın yöneticilerince engellenmiş olsalar da bu hedefi gerçekleştirmek için mücadele etmiş, farklı yöntemlere başvurarak ahlakî ve insanî değerleri ihya edip İslâmî hakikatleri şerh ve tefsir etmişlerdir.

Yöntemleri farklı olsa da Masum İmamlar şu üç hedefi gerçekleştirmek için çalışmışlardır:

1) Zamanın yöneticileri ve yandaşları tarafından yapılan tahriflerle mücadele etmişlerdir. İslâm'ın adalet ve sömürü karşıtı öğretisi, halkı daha fazla sömürmek amacıyla tahrif edilmiş, mahrum ve mustazaf kitlelerin haklarını savunan, sosyal adaleti ayakta tutmaya çalışanları destekleyen bu öğretiyi, sanki zalim yöneticileri, eşrafı ve sermayedarları himaye ediyormuş gibi gösterilmiştir.

2) İslâmî öğretinin sahih bir biçimde anlaşılmasını sağlamak için zemin hazırlamışlardır. Bu çalışmalar, İslâmî olmayan yönetimleri temelden sarsmış ve toplumu, gelecek nesiller için bile olsa adaleti hakkıyla icra eden adil bir yönetim kurmaya hazırlamıştır.

3) Masum İmamlar, İslâm ahkâmını ve İslâmî ve insanî ölçütleri öğretip yayarak cehaletle, bilgisizlikle ve inhirafla mücadele etmiş, insanlara Allah'ın istediği gibi yaşamının yolunu göstermişlerdir.

Elinizdeki kitapta, insanımızın, vahye, Peygamberlerin semavî öğretilerine ve İslâm dinine dayanan kalıcı hakikatlere aşinalık kazanması amaçlanmış ve bu amaçla, hayatı boyunca bu hakikatleri öğretmek ve yaymak için tarifi imkânsız bir çabayla çalışan ve hadisçilerin kaydettiklerine göre bize on sekiz bine yakın hadis miras bırakan İmam Rıza'dan elli hadis seçilmiş ve tefsir edilmiştir.

İdealist ve müşfik insanların bu hadislerden faydalanarak yollarını aydınlatmaları ümidiyle...

Muhammed Hakimî
Meşhed
1389/2011

1 – YAKARIŞ

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurur:

Allah'ım! Her zorlukta umut kaynağım Sensin. Başma gelen her güçlükte tek dayanak ve sığınağım Sensin. Kalbin yenik düştüğü, çözüm yollarının tükendiği, yakının, uzağın ve dostun dermansız kaldığı, düşmanın kınadığı, yalnız sana açıp şikâyet ettiğim, bir tek sana umut bağladığım sıkıntılarında içimi ferahlatan, sıkıntıyı benden uzaklaştırıp bana yeten Sensin. Öyleyse her nimetin velisi, her hacetin sahibi, her isteğın sonu Sensin. Bütün övgüler Sanadır...

Duaların Masum İmamlar'ın (a.s) eğitim yönteminde ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bu dualarda, tevhide dair en önemli meseleler ele alınmış; kıyamet, meâd, insanın amellerinin neticesi, dünyevî hayat ölçütleri, ahlakî eğitim usulleri, sosyoekonomik hayat, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar hakkında bilgi verilmiştir. Dua diliyle insanlara manevî yücelişin, kemale ulaşmanın ve müreffeh bir dünya hayatı sürmenin yolları öğretilmiştir.

Sahife-i Aleviyye, Sahife-i Seccâdiye ve Sahife-i Rezeviyye gibi dua kitapları mütalaa edildiğinde bu söylediklerimiz daha iyi anlaşılır.

Dua okurken, Allah'a yakarırken manevî etkilere daha açık hale geliriz. İnsan dua halinde dünyevî bağlardan uzaklaşır, maneviyata yönelir. Bununla birlikte dua için belirlenen usul

ve ölçüler, insanın duygu ve düşüncesi üzerinde derin manevî etkiler bırakır ve bu manevî hal zamanla insanın derununda kök salar.

İmam Ebu'l-Hasan Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) duaları *Sahifetu'r-Rezeviyye el-Camia* adı verilen bir kitapta bir araya getirilmiştir. Yine İmam Rıza'nın Abbasî halifesi Memun'un meclisinde irat ettiği ve tevhide ve kelama dair incelikleri beyan ettiği hutbesi de bu kitapta bulunur. Elinizdeki kitapta İmam Rıza'nın dualarından yalnızca bir tanesini nakletmekle yetindik.

2 – HZ. PEYGAMBER'E (S.A.A) ÖVGÜ

İmam Rıza (a.s) babaları aracılığıyla İmam Hasan'dan şöyle nakleder:

Hız. Peygamber, sürekli mahzun ve düşünceliydi. Hiç rahatı yoktu. Gerekeceğince konuşmazdı, konuştuğunda özlü konuşur, boş yere sözü uzatmazdı. Bir hak söz konusu olduğunda, hak muzaffer olana dek öfkesi dinmezdi. Birinin bir başkasını kendisine tercih ettiğini düşünmesine sebebiyet vermeyecek şekilde birlikte oturduklarının konuşma hakkına riayet ederdi. Bir kimse kendisinden bir şey istediğinde ya istenilen şeyi verir ya da tatlı dille mazeret bildirirdi. Bütün insanlara karşı ahlaklı ve güler yüzlüydü. Müşfik bir baba gibiydi o. Hak ve hukuk açısından onun nezdinde herkes eşitti.¹

Hız. Peygamber'e en büyük övgüler, Kur'ân-ı Kerim'den sonra, Masum İmamlar'ın (a.s) hadislerinde bulunabilir. İmamlarımız bu konuda çok şey söylemişler, muhtelif tabirlerle Hız. Peygamber'in şahsiyetini farklı boyutlarıyla tanıtmışlardır. İmam Ali *Nehcü'l-Belağ'a* da yer alan birçok hutbesinde Hız. Peygamber'in ilahî şahsiyetini tasvir etmiştir. İmam Rıza da, burada bir kısmını naklettiğimiz uzun hadisinde, Hız. Peygamber'in insanî özelliklerini zikretmiştir.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 1, 317-318.

3 – ALLAH'A İMAN VE İNSAN EŞİTLİĞİ

Abdullah b. Salt şöyle nakleder:

Horasan yolculuğunda İmam Ebu'l-Hasan Ali b. Musa er-Rıza (a.s) ile birlikteydim. Bir gün hepimizi sofraya çağırdı. Siyahî olan olmayan bütün hizmetçileri de sofraya oturdu. İmam'a, "Hizmetçiler için ayrı bir sofraya açılması daha iyi olmaz mı?" diye sordum. İmam şöyle buyurdu:

Sus! Herkesin rabbi birdir, anası birdir, babası birdir (bir fark ve ayırım söz konusu değildir). Herkes yaptıklarının karşılığını bulacaktır.

Eşitlik ve kardeşlik, insanların dertlerini dert edinen bütün insan severlerin ve islahatçıların arzusudur. Peygamberler ve Masum İmamlar (a.s) bu alanda öncüdür. Bu ilke herkes tarafından kabul edilir, herkes hak ettiği konuma ulaşırsa toplumsal sorunlar gerçek manada çözüme kavuşur; çatışmalar, keşmekeşlikler, ileri toplum-geri kalmış toplum, zengin-yoksul ayrımı, dışlamalar ve netice itibariyle bütün eşitsizlikler oradan kalkar. Allah'a imanını esas alınca insanlar, İmam Rıza'nın hikmetli davranışından da anlaşılacağı üzere, aynı aileye mensup kardeşler olduklarını hisseder ve hangi renkten, hangi ırktan, hangi topraktan olurlarsa olsunlar kardeş ve eşit olduklarının bilincine varırlar.

İslâmî metinlerde bütün insanları kapsayacak şekilde kullanılan ve eşitlik ilkesine vurgu yapan "ilahî aile" kavramına sıkça rastlarız. Hz. Peygamber şöyle buyurur:

Bütün mahlûkat Allah'ın ailesidir. İçlerinde Allah'a en sevimli olan Allah'ın ailesine en çok infak edendir.¹

Semavî dinlere göre bütün insanların anası tek bir kadın, babası da tek bir erkektir ve bütün insanların yaratıcısı biridir, Allah'tır. Bu inanç sayesinde dünya düzeyinde bütün insan ilişkilerinde eşitlik ilkesi hâkim olur, büyük hedefler gerçekleşir ve insanî kemal tahakkuk eder; bir insanın derdi bütün insanlığın derdi olur. Ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasî eşitsizliklerin kökü kazanır. Hz. Âdem'in çocuklarından müteşekkil bir aile vücuda gelir.

İmam Rıza hadisinin son cümlesinde şunu kastetmiş olabilir: Bazı insanların veya kimi toprak parçalarının sahip oldukları ayrıcalık ve üstünlük, dünyevî üstünlük ve ayrıcalık sebebi olamaz. Çünkü bu ayrıcalık ve üstünlükler bu hayatta herhangi bir ayrımcılığa ve farka sebep olmaz. Takva gibi manevî değerler uhrevî imtiyazlara sahiptir, dünyevî değil. Bu hayatta her insan ve her millet hangi rütbede ve konumda olursa olsun kendisinden daha aşağıda olan diğer millet ve insanlarla eşittir; birbirlerine hiçbir üstünlükleri yoktur.

İmam Rıza'nın hadisinde her türlü ayrıcalık isteğini ve üstünlük talebini yadsıdığını, insanlar arası mutlak eşitlik ilkesini tevhit inancıyla ilişkilendirdiğini gördük: "Sus! Herkesin Rabbi birdir!" Bu şu anlama gelir: Bir olan Allah'a iman ediyorsanız, insanların tamamının Allah'ın kulu ve mahlûku olduğunu bilin. Mutlak adil ve sonsuz rahim olan, kullarını da ima koruyup gözeten Allah'ın katında bütün mahlûkat eşittir; birinin diğerine üstünlüğü yoktur. Üstelik manevî üstünlükler de ayrımcılık ve ayrıcalık sebebi olamaz.

1- Biharul-Envar, c. 96, s. 118.

Gelin bir de Allah'a inandıklarını söyleyip Hz. İsa'nın takipçileri olduklarını iddia eden insanlara ve ülkelere bir bakalım. Nasıl da günümüz dünyasında kendilerini yegâne hâkim güç görüp başka insanları ve toplumları görmezden geliyorlar! İlişkilerinde zorba ve benciller. Bilim ve teknoloji de bile ayrımcılık yapıyorlar. Bu tutum, Allah'a imanla ve ilahî peygamberin takipçisi olmakla bağdaşmaz. Şaşırtıcı olan dinî önderlerinin bu tutum karşısında sessiz kalmasıdır. Hatta sükût etmekle de kalmıyor bu tutuma meşruiyet kazandırıyorlar!

4 – AKILCILIK

İmam Rıza (a.s):

Herkesin dostu aklıdır ve herkesin düşmanı cehaletidir.¹

Saf akıl, insanın bedenindeki ışık gibidir; varlığın yüce hakikatini, yani Yaradan'ı insana tanıtır ve insanı O'na yöneltip O'ndan gayrisini insanın nazarından uzaklaştırır. İslâmî metinlerin bazılarında aklın, insanın derunî peygamberi olduğu geçer.

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

Allah'ın kulları üzerindeki hücceti peygamberdir. Allah ile kullar arasındaki derunî hüccet ise akıldır.

İmam Rıza'dan nakledilen bu hikmetli söze göre insan vücudundaki en değerli ve en saygın varlık akıldır. İnsan vücudunun her zerresindeki akıl almaz azamete karşın Allah yalnızca insana bahşettiği akıldan övgüyle söz ederek akılı insana verdiği en değerli mücevher olarak niteler. Bu benzersiz mücevherden faydalanmak, her türlü amelde, bireysel ve toplumsal hareketlerde, her işte akılı kullanmakla olur. Akılsızca bir şey yapmamak için bir işe başlamadan önce iyice düşünmeli, enine boyuna tartmalı, öncesini ve sonrasını dikkatlice ele almalıyız.

1- Usul-i Kâfi, c. 1, s. 11.

İçgüdüsel davranış, insan hayatının hayvanî yönünün sonucudur. Akıl ise güdülerin kontrolünü sağlayarak içgüdüsel davranışların yıkıcı sonuçlar doğurmasını engeller. Akıl, insana, güdü ve eğilimden doğru bir biçimde faydalanmasını salık verir. Böylelikle insanın dostunun ve düşmanının kim olduğu anlaşmış olur. Nefsanî arzular ve hayvanî güdüler, maddî ve manevî yıkıma sebebiyet verir. Akıl ve aklı veriler ise insanı bütün yetilerini doğru yolda kullanmaya sevk eder. Gerçek dost da işte budur.

İnsanı mümtaz yapan asıl unsur akli ve kavrayış yeteneğidir. İnsan, akıllıca işleri sayesinde tarihi değiştirebilir, bir toplum kurabilir, hayatı anlamlı hale getirip bireysel ve toplumsa dürtülerine hâkim olabilir ve mevcut durumu iyileştirip hikmete uygun bir duruma dönüştürebilir.¹

İmam Ali (a.s), bir hadisinde, akli yitirmeyi hayatı yitirmek olarak nitelendirmiştir.²

1- el-Hayat, c. 1, s. 346.

2- Usul-i Kâfi, c. 1, s. 27.

5 – İLİM MERKEZCİLİK

İmam Rıza (a.s.) Hz. Peygamber'den (s.a.a) şöyle nakleler:

İlim amelin imamıdır.

Hiç kuşkusuz her amelden önce bilmek ve bilgi sahibi olmak icap eder. Bilgisiz amel, karanlık gecede yürümeye benzer.

İnsanların amelleri iki türdür:

- 1) Bilinçli bir biçimde, gerekli ön bilgiyi elde ederek yapılan ameller,
- 2) Hiçbir bilgiye sahip olmaksızın, yalnızca duygulara dayanılarak körü körüne yapılan ameller.

Açıktır ki, doğru bilgiyle yapılan ameller hedefe ulaşır ve istenilen sonuç elde edilir. Bilgiye dayanan ameller faydalıdır ve gereken ölçütlere uygundur. Bilgisizce yapılan amellerde ise istenilen sonuç elde edilemez. Bu tür ameller insanı amacına da yaklaştırmaz. O halde, ne konuda olursa olsun, doğru ve değerli ameller, hakkında önceden bilgi elde edilen, araştırılan, muhakeme edilen ve bilimsel ve teknik açıdan yorumlanabilen amellerdir.

6 – KENDİNİ TANIMAK

İmam Rıza (a.s):

Akıllılığın en yüksek derecesi, insanın kendini tanımasıdır.¹

İnsanın kendini tanıması Allah'ı tanımının temelidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.a), "*Kendini bilen Rabbini bilir.*"² buyurmuştur.

Bu, insan nefsinin, benliğinin madde ötesi bir töze sahip olduğu anlamına gelir. Nefsi ilmî ve istidlalî yoldan tanımak veya nefsi görmek ve idrak etmek bu madde ötesi hakikati ispatlar ve Allah'a inanç açısından büyük bir nişaneye dönüşür.

Öte yandan insan, kendi gücünü ve yetilerini tanıyarak aile ve toplum içerisinde doğru ve makul bir hayat sürebilir. Hayatın farklı alanlarında hesaplı adımlar atar, güç yetirebildiği işlere girişir ve ilişkilerini gücüne göre düzenleyebilir; bir rol ifa edebileceği veya bir görev üstlenebileceği çevrelere katılır.

Ayrıca nefsi tanımak tür bilgisi şeklinde olursa insan kendini tanımakla bütün bir toplumu tanımış olur. Çünkü kendimizi tanıdığımız ölçüde diğer insanları da tanımış oluruz.

1 Biharu'l-Envar, c. 72, s. 352.

2- el-Hayat, c. 1, s. 212.

Nefsi tanımının bir başka kazancı, insanın güç ve zaaf noktalarını tanınmasıdır. Böylelikle insan güç noktalarını takviye edip zaaf noktalarını kendinden uzaklaştırabilir.

Nefsi bilmenin, onu tezhip ve tekmil etmenin birinci şartı nefsi tanımaktır. Çünkü insan kendi nefsinin var oluşsal değerlerini ve ona bağışlanan yüce mevhibeleri bilmez ise bu değerlerin ve mevhibelerin terbiyesine, takviyesine ve fiiliyata geçmesine çalışmaz, onlardan faydalanmak için herhangi bir çaba göstermez. Zira insan çabası, uğruna çaba göstereceği şeyi tanınması ölçüsünce dir. Nitekim bilinmedikleri, keşfedilmedikleri, meçhul köşelere terk edildikleri için kullanılmayan ve zaman içerisinde azar azar yok olan nice mevhibeler, güçler ve istidatlar vardır...¹

1- el-Hayat, c. 1, s. 362.

7 – ZAMANI TANIMAK

İmam Rıza (a.s):

İmam Bâkır (a.s) şöyle buyurdu: Âl-i Davud'un (a.s) hikmetlerinde şöyle geçer: Allah'a teslim olmuş bir insanın nefesine sahip olması, kendine murakıp olup işlerini en güzel şekliyle yapması ve zamanının ehlini tanınması sezadır.

İmam Rıza'nın bu hadisinde üç hayatî meseleye işaret edilmiştir:

- 1) İnsanın isteklerini ve arzularını kontrol altında tutması anlamında özdenetim her türlü eğitimin ve insanî ahlakın esasıdır.
- 2) İnsanın kendine karşı sorumlu olduğunun bilincinde olması, kendini yetiştirmesinin, bireysel yeteneklerini geliştirmesinin ve potansiyel güçlerini görünür kılmasının yoludur.
- 3) Zamani tanımak; insanları tanımayı, gelişmeleri bilmeyi ve olabileceklere hazır olmayı, dolayısıyla da bilinçli bir hayatı ve sorunlarla mantık çerçevesinde başa çıkmayı sağlar.

Zaman, insanın ilerlemesi ve tekâmülü için uygun bir zemindir. Nesillerin ve milletlerin yeteneklerini düzenler ve geçmiş, şimdiki ve gelecekteki insanlar arasındaki temayüz noktasını açığa çıkarır. Bu bakımdan insanları tanımak, kültürel, ekonomik ve siyasî gelişmeleri bilmek için zamani ta-

nımak ve her zaman dilimine özgü özellikleri ortaya çıkarmak gerekir. İnsanlar, var oldukları döneme, yaşadıkları zaman dilimine ve hayat sürdükleri coğrafyaya göre tanınabilirler. Haklarında ne kadar çok bilgi edinilirse onlarla yaşamak o denli kolay olur.

8 – BİLGİYE DAYALI SOSYAL İLİŞKİLER

İmam Rıza (a.s):

Bilgi, ehlini atalardan daha güzel bir biçimde bir araya getirir.¹

Küçük toplulukta, ailede ve büyük toplulukta, şehirlerde ve ülkelerde insanları tanımak, toplumu oluşturan bireylerin değerini ve haklarını bilmeyi gerektirir. Elbette bu bilgiye görev bilinci de eşlik etmelidir. Diğerkâmlık ve halkla ilişkiler bu bilgi ve bilinç esasınca olur ve insanlar birbirlerini bu esas üzere tanırorsa bilinçli bir sosyal ilişki ağı ortaya çıkar; toplumsal bağlar sağlamlaşır. Toplum, insanların bireysel ve kişisel özelliklerinin farklılığına rağmen, yekvücut görünerek her türlü olay karşısında sağlam bir set gibi durur.

İnsanların bilinçli ittihadı ve uzlaştırıcı ve tekâmülcü toplumsal halk hareketleri, bütün bunlar bilmeyle ve tanımayla ilişkilidir. İnsanları doğru ve devamlı bir biçimde bir araya getiren ve onları yüce hedeflerine ulaştıran bilgi, bilinç, basiret ve marifettir.²

Küçük topluluk olan ailede de karşılıklı tanıma olur, eşlerden her biri insan olmanın değerini ve karı koca haklarını iyice bilirse, aile bağları güçlenir ve aile, dağılma tehlikesinden uzaklaşır.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 131.

2- el-Hayat, c. 1, s. 179.

9 – TOPLUMSAL SORUMLULUKLAR

İmam Rıza (a.s):

Yüce Allah, sağlıklı ve güçlü insanları hasta ve dertli insanların sorunlarını çözmek için kıyam etmekle görevlendirmiştir.¹

Sorumluluk sahibi olmak, bütün semavî dinlerin başlıca öğretilerindendir. Başta ekonomik ilişkilerde mahrumiyetleri ortadan kaldırıp kimsesizlere ve yoksullara yardım etmek olmak üzere İslâm'da ve İmam Rıza'nın hadislerinde toplumsal sorumluluk üzerinde çokça durulmuştur.

İmam Rıza'nın hadisinde tekit edati bulunmaktadır. Bu, söylenenin kesinlik ifade ettiğini gösterir. İmam Rıza'nın bu hikmetli sözü, bütün İslâm mezheplerinin Hz. Peygamber'den (s.a.a) naklettikleri şu hadiste daha kapsamlı olarak beyan edilmiştir:

Hepiniz çobansınız ve hepimiz elinizin altındakilerden sorumlusunuz.²

İlahî bir görev olan bu sorumluluk bilincinin haddi ve sınırı yoktur. Onu yalnızca iki şey sınırlar:

1) Yardım edenin, bütün sorumluluklarda olduğu gibi, imkân sahibi olması, yardım etmeye gücünün yetmesi gerekir.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 99.

2- İrşadu'l-Kulub, s. 257.

Eğer imkânı ve gücü varsa yardım etmelidir.

2) Yardıma muhtaç olanlar var oldukça sorun ve dolayısıyla da sorumluluk var demektir. Sorun ve sorumluluk ancak muhtaç kimsenin makul ve mazbut bir yaşama kavuşmasıyla ortadan kalkar.

10 – YASANIN ÜSTÜNLÜĞÜ

İmam Rıza (a.s):

İnsanlar yasak işlere bulaştıklarında, kimsenin denetimi olmaksızın herkes her istediğini yaptığında, insanlar hep birlikte fesada duçar olurlar.¹

İnsan bireysel ve toplumsal eylemlerinde birtakım ölçütleri kabul etmeli, hakka ve hukuka teslim olmalıdır. Böylelikle ne kendisi fesada uğrar, ne de toplum hercümerce, kargaşaya duçar olur.

Bireysel hayatında işlerini, davranışlarını, isteklerini, eğilimlerini, gelirini ve giderini sınırlamayan, düzene sokmayan insan ifratı yüzünden sağlığını kaybeder ve sonunda yokluğa sürüklenir.

Sosyal hayat ve karşılıklı ilişkiler düzeyinde ise sınırlar daha keskindir; çünkü insanlar toplum içerisinde dikkate almaları gereken, uymak ve benimsemek zorunda oldukları çok sayıda kırmızı çizgiyle karşılaşır. Karşımıza çıkan ilk kırmızı çizgi, başkalarının haklarıdır. Başkalarının haklarının bireysel haklara, isteklere ve eğilimlere önceliği olmalı ve insanı her istediğini yapmaktan alıkoymalıdır.

Buna göre bütün özgürlükler, toplumun özgürlüğüyle ve haklarıyla sınırlıdır. Devletin varlık nedeni de budur. Dev-

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 99.

let, saldırıları engellemeli ve insanların isteklerini kontrol altına almalı, hatta kural tanımaz insanları alıkoyarak insanların ve toplumun haklarını koruma altına almalıdır.

İmam Rıza'nın bu hikmetli sözünden de anlaşılacağı üzere insan, ekonomik, kültürel, siyasî ve ailevî ilişkilerinde, hatta kişisel davranışlarında birtakım ölçülere uymalı ve toplumun düzene kavuşması, hakların ve özgürlüklerin mantık çerçevesinde korunması için küstah ve tamahkâr bencil insanlardan uzak durmalıdır.

11 – BÜTÜN İNSANLARA İNSANCA MUAMELE ETMEK

İmam Rıza (a.s):

Aklın en üstün mertebesi, Allah'a imandan sonra, halkla iyi geçinmek ve ister iyi olsun ister günahkâr bütün insanlara iyilik yapmaktır.¹

Bütün insanlara ve bütün yurttaşlara insanca muamele etmek İmam Rıza'nın öğretisidir. İster iyi olsun ister kötü, ister görev bilincine sahip olsun ister kural tanımaz ve kötü ahlaklı bütün insanlara insanca davranmak gerekir.

İnsan sosyal ilişkilerinde ve toplum içerisinde insanlığı ispatlamalı ve insanlığına yaraşır şekilde insanlarla ilişki kurmalıdır. Yani davranışlarında ve sosyal yaşamında tuttuğu yol, insanın insanlığına yakışır olmalıdır; yolunu insanların karakterleri, davranışları ve yol yordamları belirlememelidir. Sırf karşısındaki insan nasıl davranması gerektiğini bilmiyor diye onunla güzelce geçinmekten geri durmamalıdır. Nitekim insanlığını unutmuş insanlara insanca davranmak çoğu zaman onları kendine getirir, hatalarının farkına varmalarını, insan olduklarını hatırlatmalarını sağlar. Bu, insanlık ilkelerini öğretme ve insanlığı yayma aracı olabilir.

İmam Hüseyin'in (a.s) bir hadisinde insanca davranış, bütün toprağın ve kayalıkların üzerine yağın, damlalarını bir taş-

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2 s. 35.

tan, bir kayadan, ekinsiz topraktan esirgemeyen nisan yağmuruna benzetilmiştir.

Adamın biri İmam Hüseyin'in (a.s) huzurunda, "Hak etmeye insanca davranmak boşunadır." deyince İmam Hüseyin şöyle buyurdu:

Öyle değil! İnsanca davranış iyinin de kötünün de üzerine yağın nisan yağmuruna benzer.

12 – KARDEŞLİK HAKLARI

İmam Rıza (a.s):

Bil ki kardeşinin hakkı vaciptir, farzdır, gereklidir. Nefsinizden ve malınızdan onlara esirgmeden verin... Eşitliğin ve iyilik yapmanın caiz olduğu her durumda onlara eşit davranın ve iyilik edin.¹

İnsanın en önemli sorumluluğu, Allah, Hz. Peygamber ve Masum İmamlar karşısındaki mesuliyetinden sonra, insan ve iman kardeşlerine karşı sorumluluğudur. Kardeşlerinin haklarını gözetmek, Allah inancından kaynaklanır. İslam'da kardeşlik ilkesi Kur'ân'da beyan edilmiştir:

Şüphesiz müminler kardeştir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin.²

Hz. Peygamber'den ve Hz. Ali'den nakledilen hadislerde de kardeşlik üzerinde durulmuştur. İmam Sadık, İmam Rıza'nın mezkûr hadisiyle paralellik gösteren bir hadisinde kardeşlik ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini şöyle açıklar:

Hayır, Allah'a andolsun! Mümin kardeşine karşı, bir damar hasar gördüğünde bütün damarların acıyı hissettiği bir beden gibi olmadıkça mümin olmaz.³

1- Biharul-Envar, c. 74, s. 226-227.

2- Hucurat, 10.

3- el-Hayat, c. 1, s. 413; Biharul-Envar, c. 74, s. 233.

Ünlü şair Sadi bu hadislerden ilham alarak bugün bütün dünyada bilinen ve "Âdemoğulları birbirlerinin azalarıdır." diye başlayan şiirini yazmıştır.

13 – ÖLÇÜLÜLÜK

İmam Rıza (a.s):

İnsanda üç haslet olmadıkça onda iman hakikati kemale ulaşmaz: Dinde derin kavrayış sahibi olmak (tefakkuh), geçiminde ölçülü olmak ve musibetlerde sabırlı olmak.¹

"Geçimde ölçülü olmak" İslâm öğretisinde sıkça üzerinde durulan bir husustur. Kastedilen, gelir ile gider arasında denge sağlayacak şekilde harcama yapmaktır. Sofrada, elbise veya ev veyahut araba alımında, hayatın her aşamasında geçimde ölçülülük şarttır. İmam Rıza'nın bu hadisinde gelirlerin ince hesaplar ve değerlendirmelerle harcanması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bu gelirlerin en önemlisi elbette milli sermaye ve beytülmaldir. Bu iki gelir, ihtiyatla ve dikkatle, ilerlemeyi ve kalkınmayı sağlayacak yerlere harcanmalıdır. Geçimde ölçülülük mezkûr hadiste kader belirleyici iki önemli hasletle birlikte zikredilmiştir: Dinde derin kavrayış sahibi olmak ve musibetlerde sabırlı olmak. Bu iki hasletin hayatımızdaki önemi tartışma götürmez bir gerçektir; böylelikle geçimde ölçülülük hasletinin önemi de açıklığa kavuşmaktadır.

1- Tuhafu'l-Ukul, 329.

14 – SUYUN HAYATÎ DEĞERİ

İmam Rıza'ya (a.s) ekmeğin ve suyun tadını sordular. İmam buyurdu:

Suyun tadı hayatın tadıdır. Ekmeğin tadıysa yaşamının tadıdır.

İnsan hayatına dair meseleleri derin bir bakış açısıyla değerlendirildiği bu hadiste suyun ve ekmeğin tadından söz edilmiş; suyun tadı hayatın tadı, ekmeğin tadı yaşamın tadı sayılmıştır. Suyun tadının hayatın tadı olduğu, hayatın su üzerine kurulduğu tartışmasız bir gerçektir. Çünkü su, hayatın oluşmasının ana unsuru ve devamının gerekli koşuludur. Varlıkların, bilhassa bitki, hayvan ve insanların vücutlarının büyük kısmı sudur.

Ekmeğin tadının yaşamın tadı olduğu da tartışma götürmez bir gerçektir. Çünkü insan yemeden yaşayamaz. Bir yiyecek maddesi olarak yiyeceklerin sembolü olan ekmeğin tadı, insan yaşamında böyle bir etkiye sahiptir.

Bugün tatlı suların hayafî değeri açıkça anlaşılmıştır. Hatta sosyoekonomi alanında çalışan uzmanlar 21. yüzyılda savaşlarının su yüzünden çıkacağını ileri sürmüşlerdir. Bu hayafî ürünle ilgili olarak önemli olan mesele insanların onu nasıl kullandığıdır. Başta kurak ve yarı kurak bölgeler olmak üzere bütün dünyada su doğru ve mantıklı bir biçimde kullanılırsa bütün insanların su ihtiyacı karşılanır; aksi takdirde insanlık ciddi bir sorunla karşı karşıya kalacaktır. Tarımcılıkta

su kullanımında da bu önemli husus göz önünde bulundurulmalıdır; suyun her damlası doğru kullanılmalıdır. Teknolojik ve bilimsel sulama teknikleri (damla ve yağmurlama) geleneksel sulama yöntemlerinin yerini almalıdır. Böylelikle bütün ihtiyaçlar karşılanabilecektir.

Meseleyi genel hatlarıyla ele alan İmam Rıza'nın bu hadisi, doğru su kullanımını tazmin edecek bir politikaya dönüşebilir ve insanların önünü açabilir. Bu hadis ayrıca insanlara, araya verdikleri bir damla suyla aslında bir hayatı yok ettiklerini hatırlatmaktadır.

Dinî bir yapıya sahip olan toplumumuzda, bilhassa İmam Rıza'ya (a.s) komşu olduğumuz şehrimizde su kullanımında tasarruf etmek Yaradan'ın ve halkın memnuniyetine sebep olacaktır. İmam Rıza'nın hadisini yaymak insanların davranışları üzerinde derin etki bırakacak ve susuzluk sorununu kısmen de olsa çözüme kavuşturabilecektir.

15 – BİRİKİMLERİ ÖLÇÜLÜ KULLANMAK

İmam Rıza (a.s):

Şüphesiz Allah malın boşa harcanmasını sevmez.¹

Malın düzgün ve mantıklı kullanımı İslâmî, aklî ve ekonomik bir ilkedir. Her türlü yatırım, üretim, dağıtım ve tüketim araçları, ölçülü bir şekilde kullanılmalı ve kullanımların ekonomik dönüşleri olmalıdır. Bunun olması için de muhasebe ve planlamaya, doğru, uzman ve teknik yönetime ihtiyaç vardır; aksi takdirde birikimler heder olur veya beklenen dönüşü sağlamaz. Bu, tüketimde olursa o tüketim israftır. Eğer dağıtımda olursa, o dağıtım adaletsizdir ve kitlelerin zararına olur. Bu bir tür gereksiz harcamadır, birikimi araya vermedir. Zira mal ve birikim, gerekli yerde kullanılmamış olur ve bir kesimin elinde toplanır. Bu durumu, toplumun bedeninde dolaşan bir kanser tümörüne benzetebiliriz. Öte yandan bu durum, başka bir kesimin zayıflamasına, güçsüz düşmesine sebep olur. Bütün bunlar birikimlerin boşa gitmesidir. Harcamalarda ince hesaplar yapılmaz ve harcamalar uzman ve idealist bir yöneticinin gözetiminde olmazsa, millî sermayeyi yok eden boş harcamalarla sıkça karşılaşırız.

Bu önemli konunun açıklığa kavuşması, zihnimizde somutluk kazanması için bir örnek zikredelim: Bir devlet dairesi için on adet otomobil yeterli iken bu devlet dairesine on beş otomobil tahsis edilirse bu malın araya verilmesi olur. Yine

1- Tuhafu'l-Ukul, s. 326; Müsnedu'l-İmami'r-Rıza (a.s), c. 1, s. 285.

aynı örnek üzerinden düşünelim: Söz konusu devlet dairesi işlerini sıradan bir otomobil ile görebilirken pahalı ve şaşıalı otomobil alımına giderse millî sermaye boşa harcanmış olur.

Kişisel yaşamımızda özel mülkümüz için de aynı şey geçerlidir. Kişisel yaşamımızda şahsî veya ailevî birikimlerimizi boşa harcadığımız yukarıdaki örneğe benzer yüzlerce örnekle karşılaşırız. İmam Rıza, Allah'ın malın boşa harcanmasını sevmediğini söyleyerek Allah'a gerçek bir imanla inananları Allah'ı öfkeliendirecek bir davranışta bulunmaktan sakındırmaktadır.

16 – FAKİRLİK: BÜYÜK DÜZENSİZLİK

İmam Rıza (a.s):

Fakirlik, bedbahtlığın ve çaresizliğin anahtarıdır.¹

Toplumsal sorunlar incelendiğinde, düzensizliklerin nedenleri araştırıldığında fakirliğin sosyal sorunların, bireysel, ailevî ve toplumsal hayattaki düzensizliklerin ana kaynağı olduğu açıklık kazanır. İnsanın dünya hayatında doğal maddelerden oluşan bir bedene sahip olduğu ve eşyayla, nesnelere dünyasıyla iç içe yaşadığı ve maddî araç gereçlere ihtiyaç duyduğu kuşku götürmez bir gerçektir. Yemek, barınak, temizlik, hastalık, sağlık... bütün bunlar bu hayatın doğasında mevcuttur ve hayatın idamesi için gereklidir. Yokluk veya azlık, bu ikisinden her biri, güçsüzlüğe, hastalığa, yıpranmaya ve erken yaşlanmaya neden olur veya ölüme sebebiyet verir. Bu olgu, bireysel ve toplumsal sorunların ve düzensizliklerin anahtarıdır.

İmam Rıza, bir başka hadisinde fakirlikten şöyle söz eder:

Ne zaman dünya (mal ve servet) insana yönelse ona başkalarının iyiliklerini verir. Ve ne zaman birine sırt çevirir (ve fakirleştirir) ise onun kendine ait iyiliklerini dahi ondan alır.²

1- Biharu'l-Envar, c. 78, s. 353.

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 130.

İnsanın hayatı onun şahsiyetine bağlıdır; her insanın etkisini ve toplumsal rolünü belirleyen düşüncesi, ahlakı ve şahsiyetidir. Bu yüzden şahsiyeti yadsımak şahsı yadsımdan çok daha tehlikelidir.

Yukarıdaki hadiste fakirlik, şahsiyetin yadsınma sebebi sayılmıştır. Fakir insan, şahsiyeti yadsındığı için doğasının olumlu özelliklerini kaybeder veya görmez, nitece de tahkire uğrar, belki de kendini küçük görme kompleksine kapılır. İslâmî metinlerde fakirliğin, "katilden daha kötü"¹ veya "büyük ölüm"² olduğundan söz edilmiştir. Bu hadislerde, her ikisi de fakirliğin etkisiyle ortaya çıkan şahsiyetin ve şahsın yadsınması birlikte kastedilmiş olabilir.

1- Hz. Peygamber'in (s.a.a) hadisinde geçer bkz: Biharu'l-Envar, c. 72, s. 47.

2- Bkz: Nehcü'l-Belağa, 1166.

17 – ORUCUN FARZ OLUŞ SIRRI

İmam Rıza (a.s):

Orucun illeti, açlığı ve susuzluğu hissetmek, kavramaktır. Böylelikle kişi, fakirlerin ve miskinlerin açlık ve susuzluk dolayısıyla çektiği zorluğu bu dünyada ve ötesinde anlar.¹

Oruç; manevî ve eğitsel etkisinin, bireysel ve toplumsal faydalarının yanı sıra diğerkâmlık hissini ve kardeşlik duygusunun güçlenmesine, ayrıca yoksullarla yardımlaşmaya vesile olur. İmam Rıza, bu hadisinde orucun eğitsel boyutuna vurgu yapar. İnsan, aç ve susuz kalarak yoksulların halini iyice anlar, açlığın ve susuzluğun ezici baskını hisseder.

Günümüzde, roman yazarak, film çekerek, fotoğraflar ve afişler yayımlayarak ve daha başka propaganda yollarına başvurarak toplumda kardeşlik duygusunu güçlendirmeye ve yoksulların zor koşullar altında devam ettirmeye çabaladıkları hayatlarını insanların gözünde canlandırmaya çalışıyorlar. Oruç tutmak bu bakımdan çok etkilidir. İnsanın maneviyatını güçlendirmenin yanı sıra ona görev bilinci de aşmaktadır.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 91.

18 – TÜKETİM

İmam Rıza'ya (a.s) geçim yolu hakkında sordum, "*Geçim yolu, iki mekruh arasındadır.*" buyurdu. "Can feda! Allah'a andolsun bu iki mekruhun ne olduğunu bilmiyorum." dedim. İmam Rıza, "*Allah sana rahmet etsin! Allah'ın israfı ve cimriliği sevmediğini bilmez misin?*" buyurdu ve ekledi: "*Yüce Allah şöyle buyurur: '(O kullar), harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.'*"^{1,2}

Bugün insanlık kapitalizmin tüketim furyasına kapılıp gitmiştir. Reklam sektörünü ellerine alan sermayedarlar ve ekonomik güç merkezleri, insanları ürünlerini tüketmeye teşvik etmekte, insanların beğenilerini yönetmektedir.

Bu tüketim çılgınlığının neticesinde sınıflara dayalı bir toplum ortaya çıkmıştır; bir yanda fakirler, öte yanda zenginler bulunmaktadır.

Ölçüsüz tüketimin bir başka uğursuz getirisi, kaynakların azalması veya bitmesi ve çevre kirliliği, ormanların ve yeşil alanların yok olması, bitki ve hayvan türlerinin nesillerinin tükenmesidir. Hepsinden önemlisi, aşırı protein, yağ, şeker ve kırmızı et tüketimi sonucunda insan sağlığı tehlikeye girmektedir. Bütün bunlar insan ve toplum sağlığını ve doğal kaynakların ve çevrenin bekasını tehlikeye sokmuştur. Bu

1- Furkan, 67.

2- el-Hayat, c. 4, s. 205.

yüzden tüketimde aşırıya kaçmadan, orta yollu olmak ve bunu bir yaşam tarzı olarak benimsetmek hayatî bir olgudur. Dinî öğretiler ve ilahî önderlerin tavsiyeleri, sahip oldukları derin etkiyle en güzel çözüm yoludur.

19 – HER ŞEYDEN FAYDALANMAK

İmam Rıza (a.s):

Dirhemi ve dinarı (veya başka herhangi bir parayı) parçalamak ve hurma çekirdeğini (ve kullanılabilir her türlü şeyi) çöpe atmak yanlış işlerdendir.¹

İmam Rıza'nın hadislerinde malı boşa harcamak ve araya vermek kınanmış, mezkûr hadiste de buna iki örnek zikredilmiştir.

- 1) Parayı kontrolsüz harcamak,
- 2) Hurma çekirdeğini (kullanılabilir ve dönüştürülebilir her türlü şeyi) çöpe atmak.

Bu iki husus, sosyoekonomik sorunların başından gelir. Mütedavil para birimi ister kâğıt olsun ister metal çok fazla hazine gerektirir; para basmak ve basılan parayı dolaşıma sokmak için devlet hazinesinden büyük pay ayrılmaktadır. Güzel bir biçimde muhafaza etmek paranın ömrünü uzatır ve para basımı için yapılacak yeni yatırımların önünü alır.

Bir diğer husus geri dönüştürülebilir ürünlerin tekrar tüketim ağına dâhil edilmesidir. Aklın da kabul ettiği bu husus İslâm öğretisinde de yerini bulmuş, İmam Rıza'nın hadisinde de vurgulanmıştır. Fıkıh ve kavramsal açıdan hadislerde kastedilen yalnızca "hurma çekirdeği" sözcüğünün sözlük

1- Müsnedu'l-İmami'r- Rıza (a.s), c. 2, s. 314.

anlamı değildir. Sözcükte anlamsal açıdan bir sınırlama yoktur. Masum İmamlar'ın (a.s) her bir hadisinde kavram karmaşasını önlemek için sözcüğün anlamının sınırları açıklanmıştır. Nitekim İmam Sadık şöyle buyurur: "Kuşkusuz itidal Allah'ın sevdiği bir ameldir. Bir şeyde kullanılabilceği halde hurma çekirdeğini (veya başka meyvelerin çekirdeğini) atmak veya içilebilir suyun (kapta kalan) artığını dökmek bile olsa israf Allah'ın sevmediği bir iştir."¹

İmam Sadık'ın bu hadisinde hükmün sebebi belirtilmiştir:

Bir şeyde kullanılabilir olmak.

Bir hükmün sebebinin mevcut olduğu her yerde hüküm geçerlidir.

Buna göre işe yarayan veya geri dönüşümü sağlanabilen her şey kullanılmalıdır. Burada geri dönüşümün gereğine vurgu yapılmıştır. Geri dönüşüm ileri ülkelerde yaygın bir biçimde uygulanmaktadır. Ancak ne yazık ki bizim toplumumuzda henüz yaygınlaşmamış, bir kültür olarak benimsenmemiştir. Maalesef İslâm'ın bu konudaki açıklayıcı öğretileri ve Masum İmamlar'ın (a.s) hadisleri halk tarafından bilinmemektedir. Din adamlarımızın birçoğu da bu kültürden habersizdir.

1- Usulu Kâfi, c. 4, s. 52; Vesailü'ş-Şia, c. 15, s. 257.

20 – GAYRİMEŞRU KAZANÇ

İmam Rıza (a.s):

Büyük günahlardan kaçınmak imanın şartlarından dır. Büyük günahlar ise şunlardır: insan öldürmek ki Allah bunu haram etmiştir, açık deliller geldikten sonra faiz yemek, eksik ölçüp tartmak, israf, malı saçıp dökmek ve ihanet...¹

İmam Rıza bu hadisinde büyük günahlardan, yani insanı cehenneme götüren günahlardan söz eder. Gayrimeşru kazanç yolları ve haram servet biriktirmek de büyük günahlar arasında sayılmıştır. Ticarî hayata dair bu günahlardan bazıları insan öldürmekle bir tutulmuştur. Karaborsa, ekonomik meselelerde (ekonominin üç temel ayağında: üretim, dağıtım ve tüketim) ihanet etmek, faiz üzerinden para kazanmak, insan öldürmekle birlikte zikredilmiştir. Bir insanı birden öldürmekle kanını emerek, ekonomik hayatının damarlarını keserek yavaş yavaş öldürmek arasında ne fark vardır?

İmam Rıza'nın hadisinde geçen "ihanet" kavramının genel ve özel anlamı vardır. Paranın dolaşımında ortaya çıkabilecek her türlü kanun dışı ticarî ilişkiyi ve halkın zararına olabilecek her türlü kazancı kapsar.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 121.

21 – İNSANLIK ONURU

İmam Rıza'nın (a.s) talebelerinden Zekeriya b. Âdem şöyle der: İmam Rıza'ya yoksulluk ve açlık içinde yaşadığı için karın tokluğuna oğlunu köle olarak veren bir zimmî hakkında sordum, şöyle buyurdu:

Özgür insan alınıp satılamaz. Bu sana yakışmaz, bir zimmîye de reva değildir.¹

İmam Rıza'nın bu hadisi insanlık onurunun yüceliğini göstermesi bakımından çok önemlidir. İmam Rıza, zimmî ve kâfir dahi olsa bir insanın oğlunun özgürlüğünün maddiyatla değiştirilmesine izin vermez, insanlık onurunun açlık sebebiyle zedelenmesine razı olmaz. İmam'a göre insan özgürdür ve Müslüman olmasa dahi ekonomik ihtiyaçlar bir insanı köleleştirmemeli, Allah vergisi özgürlüğünü onun elinden almalıdır. İslâm'ın kâfir ve zimmî de olsa insana verdiği değer işte budur.²

Rakipsiz büyük bir imparatorluğun hâkimiyeti altında, toplumun inancına karşıt bir inanca sahip insanlara böyle davranılıyor olması dikkate değer bir husustur. Bu, İslâm düşüncesinde insan severliğin köklerini ve boyutlarını gösteren bir durumdur. Böylesi bir davranışla Batı'nın hiçbir yerinde karşılaşmak mümkün değildir.

1- Tezhib, c. 7, s. 77; İstıbsar, c. 3, s. 83; Müsnedü İmam Rıza (a.s), c. 2, s. 304.

2- Bu konuda bkz: Miyarha-yi İktisadi der Tealim-i Rezevi, s. 432.

Konunun daha da açıklık kazanması için İmam Ali'den (a.s) bir hadis nakledeyim:

Yaşlı âmâ bir dilenci geçti. İmam Ali, onun kim olduğunu sordu. "Ya İmam Ali! O Nasranî'dir." dediler. İmam Ali buyurdu ki:

Yaşlanıncaya dek ondan faydalandınız, şimdi ona bir şey vermeyecek misiniz? Geçimi beytülmalden sağlansın.¹

İslâm'ın insana bakışı işte budur. İhtiyaçlarının karşılanmasında mezhebini, inancını, düşüncesini ölçü almaz; ölçü olan insanlık onurudur.

1- Vesailü'ş-Şia, c. 11, s. 49; el-Hayat, c. 2, s. 485.

22 – İNSAN HAKLARI

Yasir şöyle anlatır: Nişabur'dan Memun'a şu içerikte bir mektup gitti: Mecusî (Zerdüşti) bir adam ölmeden önce mal varlığının büyük kısmının yoksullar ve kimsesizler arasında paylaştırılmasını vasiyet etti. Nişabur kadısı da o malı Müslüman fakirlere paylaştırdı. Memun, İmam Rıza'ya (a.s), "Efendimiz! Bu konuda ne buyurursunuz?" diye sordu. İmam şöyle buyurdu:

Mecusîler Müslüman yoksullara bir şey vermez. Nişabur kadısına bir mektup yaz ve ona dağıttığı tutarı Müslümanların vergisinden tahsil edip Mecusî yoksullara dağıtmasını söyle.¹

Reyyân b. Şeyb şöyle der: İmam Rıza'ya, "Kız kardeşim (mal varlığının bir kısmını) Hıristiyan bir kavme vasiyet etmiş, bense bu malı dindaşlarım olan Müslümanlara vermek istiyorum." dedim. İmam buyurdu ki:

Vasiyeti olduğu gibi uygula. Yüce Allah "Günahı (vasiyeti) değiştirenin üzerinedir."² buyuruyor.³

İmam Rıza'nın bu iki mucizevî sözünde insan haklarına verilen önem gözler önüne serilmiştir. İmam Rıza'ya göre insan düşünüp seçme ve inancına uygun yaşama hakkına sahiptir.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 15; Müsnedu İmam Rıza (a.s) c. 2, s. 332.

2- Bakara, 181.

3- Usulu Kâfi, c. 7, s. 16; Müsnedu İmam Rıza, c. 2, s. 410.

İnsanın bu özgürlüğü ve hakkı ölümden sonra da muhtemeldir; düşüncesi ve ameli, her ne kadar bizim düşünce ve amelimizle bağdaşmazsa da uygulanmalıdır. Hakları Müslüman olmadığı için göz ardı edilmemelidir.

İnsan hakları savunuculuğunun en üst noktası İmam Rıza'nın Nişabur kadısına hatasını düzeltmesi için mektup yazdırması ve Müslümanların beytülmalinden dağıtılan tutarın tahsil edilip Mecusî yoksullara dağıtılmasını emretmesidir. İnanıcı ve mezhebi dikkate alınmadan insan haklarını böyle ilkeli bir biçimde savunmak benzersiz bir örnektir. Bu durum, yalancı Batı'da bir tek örneğine rastlayamayacağımız tarifi imkânsız bir insan severliği tersim etmektedir.

23 – HİZMETÇİLERLE BİRLİKTE

Yasir şöyle anlatır:

İmam Rıza (a.s) (tamahkâr Abbasî halifesi tarafından zehirlenerek şehit olduğu gün) öğle namazını kıldıktan sonra bana, "*Ey Yasir! İnsanlar (ev halkı, çalışanlar ve hizmetçiler) bir şey yedi mi?*" buyurdu. "Ey Efendim! Siz bu haldeyken (zehirlenmiş halde son nefeslerinizi verirken) bir şey yemeleri mümkün mü?" dedim. İmam doğrularak, "*Sofrayı kurun ve herkesi çağırın.*" buyurdu. Kimseyi atlamadan herkesle tek tek ilgilendi. Herkes yemek yerken İmam kendinden geçti.¹

Büyük İmam, zehrin etkisiyle bütün vücudu titrerken ve son nefeslerini verirken başkalarını düşünüyordu.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 241.

24 – PARA BİRİKTİRME HIRSI

İmam Rıza (a.s):

Beş haslet olmadan para biriktirmek mümkün olmaz: Aşırı cimrilik, uzun emeller, (insanlara) galip olma hırsları, sılaırahimi terk etmek ve dünyayı ahirete tercih etmek.¹

Uğursuz bir olgu olan para biriktirmek, Kur'ân'ın tabiriyle "tekâsür" aslında ruhsal bir olgudur; insanın mizacından, düşünce tarzından ve ahlakından kaynaklanır. Bu bakımdan bu olguyu mahiyeti açısından anlayabilmek, hatta ekonomik meselelerden bir mesele ve toplumsal sorunlardan bir sorun olarak değerlendirilebilmek için öncelikle insanın ruhsal durumunu incelemek, böylelikle de sorunun kökenini araştırmak gerekir.²

Bu konu, İslâm düşüncesiyle öteki ekoller arasındaki farkı gösteren esaslı bir konudur. İslâm düşüncesinde meseleler incelenirken ana unsur olan insanın doğası, iç dünyası, eğilimleri ve seçimleri göz ardı edilmez.

Servetin dengesiz dağılımı, tekâsür olgusunun ortaya çıkması ve büyük sermayedarların meydana çıkmasını incelediğimizde serveti sırf servet biriktirmek için biriktiren insanlarla karşılaşıyoruz. Üretim araçları, toprak, su ve diğer üretim kaynakları cimri ve gözünü para hırsları bürümüş insanların

1- age., c. 1, s. 276; Hisal, c. 1, s. 283.

2- Miyarha-yi İktisadî der Tealim-i Rezevî, s. 385.

tekelinde olduğunda sömürü ve zulüm aracına dönüşür ve ekonomik sınıfların ortaya çıkmasına sebep olur. İmam Rıza'nın hadisinde zikrolunan huy ve hasletler servet biriktirmenin ve insanî ilkeleri, ahlakı ve adaleti ayaklar altına almanın ana faktörüdür. Bu hasletlerin her biri insanın manevî kemale, ahlakî ilerlemeye, insanî yüce değerlere ulaşmasını ve Allah'a yakınlashmasını engeller. Bu şeytanî huy ve hasletler ve maddecilik, sermayedar sınıfın mahrum ve yoksullara karşı hissizleshmesine neden olur. Aynı şekilde toplumsal adalet duygusunun yok olmasına sebebiyet verir.

Elbette burada kınanan mal biriktirme olgusu zulüm, sömürü, karaborsa, pahalı satış, keyfiyetsiz üretim, gasp, faiz vb. yoldan elde edilen kazançlardır. Söz konusu olan yapıcı yatırımlar ve helal kazanç değildir. İmam Rıza'ya göre böylesi kazançlar değerlidir ve İslâmî'dir. İmam Rıza'nın ticarî ilişkilere ve ekonomiye dair buyurduğu hadislerden mal ve servetin toplumun bekasını sağlayan unsurlar olduğunu açıkça anlarız. Buna göre ekonomik kalkınma için çaba gösterilmeli ve meşru yollardan kamu menfaati için üretim yapılmalıdır.

İmam Rıza'nın hadislerini şerh edeceğimiz diğer kitapçıklarda bu konuya tekrar döneceğiz inşallah.

25 – AKILCILIK VE TERBİYE

İmam Rıza (a.s):

Müslüman'da on haslet olmadıkça akli kemale ermez: İyiliği umulmalı, kötülüğünden emin olunmalı, başkalarının az iyiliğini çok görmeli, kendisinin çok hayrını az saymalıdır...¹

İmam Rıza'nın bu hadisinden anlaşılan ilk husus aklın, terbiyenin ve ahlakî üstünlüğün ilk şartı olduğudur.

Güzel ahlak ve insanî duygular da akli olgunlaştırıp kemale ulaştırır; aralarında karşılıklı etkileşim vardır. Buna göre insanî hasletler ve ruhsal olgunluk aklın tekâmül ve rüştünü sağlar. Akıl, olgun ruhlarda, güzel ahlaka sahip mecralarda olgunlaşır. Olgunlaşmamış ruhlarda, hayvanî ve şeytanî hasletlerin hüküm sürdüğü bedenlerde akıl geriler, ışığını yitirir ve yavaş yavaş söner.

İmam Rıza'nın bu mübarek hadisinde değinilen ikinci husus yaptığı çok iyilikleri az, başkalarının az iyiliğini çok saymaktır. Kişi yaptığı büyük ve hayırlı işleri görmezden gelerek, küçümseyerek kendini beğenmişlikten kurtulur. Öyle bir noktaya varır ki başkalarına daha fazla değer verip onların küçük işlerini büyük görür.

Üçüncü husus; kendini beğenmişlikten kurtulup başkalarına olumlu yaklaşmak, insanlara saygı duymaktır. Bu bakış açısı

1- Tuhefu'l-Ukûl, s. 326.

insanların birbirlerine saygıyla bakmalarına sebep olur; hiçbir şey insanın hemcinslerine bakışını değiştirmez, onların iyiliklerini küçük göstermez.

Dördüncü husus; başkalarının ahlakî açıdan eksiklerini ve hatalı fiillerini görmezden gelmektir. Bu bakışa sahip bir insan başkalarında gördüğü eksikleri mantıklı bir şekilde yorumlar. Sosyal hayatta ilişkilerimizi bu ölçüler üzerine kurarsak her türlü tefrika ve ayrılığın önü alınır ve yanlış anlaşılmalar ortadan kalkar; hatalı insanlara insanlığın gerektirdiği gibi güzelce muamele edilir.

Beşinci husus; iyi insanlara karşı mütevazı ve alçakgönüllü olmaktır. Bu, ayrıca onların güzele ve güzel ahlaka yönelmelerini sağlayan hayatî bir terbiye sürecidir. İyilik karşısında alçakgönüllü olan güzel ahlak arayışındaki iyiliksever insanlar bu güzellikleri edinmek isterler.

26 – DEVLETİN SORUMLULUK ALANI

İmam Rıza (a.s) Memun'a şöyle dedi:

Hz. Muhammed'in (s.a.a) ümmeti ve onlar üzerinde sahip olduğun hükümet hakkında Allah'tan kork! Sen Müslümanların işlerini zayi ettin ve işi Allah'ın hükümünün dışında yargıda bulunan insanlara tefviz ettin. Buraya yerleşip hicret yurdunu ve vahyin indiği evi terk mi ettin? Muhacir ve Ensâr senin yokluğunda zulüm görüyor, 'Bir mümin hakkında ne ahit ta-nırlar ne de antlaşma.'¹ Günler mazlumlara zor geçiyor, geçimlerini sağlayacak gelirleri yok, şikâyetlerini götürebilecekleri kimse de yok! Allah'tan sakın! Müslümanların yöneticisinin, her isteyenin rahatlıkla ulaşabileceği çadır direği gibi olduğunu bilmez misin?²

İmam Rıza, bu sözleri Memun'a hitaben söylemiştir. Olay şöyledir: Bir gün Memun elinde uzunca bir mektupla İmam Rıza'nın huzuruna gelir ve mektubu okur. Mektupta İslâm ordusunun Kabil'in bazı köylerini fethettiğinden söz edilmektedir. Mektubu okumayı bitirince İmam Rıza Memun'a, "Şirk ve küfür beldelerini fethetmek seni bu kadar mı mutlu etti?" diye sorar. Memun, "Bu sevindirici bir haber değil midir?" diye sorunca İmam yukarıda naklettiğimiz sözleri buyurur ve ona, "Sen İslâm ülkesinde adaleti icra et, yoksulluğun kökünü kazı, halkın sorunları için çözüm yolu düşün. İşte bunlar Müslüman bir yöneticiyi sevindirecek şeylerdir;

1- Tevbe, 10.

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 160; Müsnedu İmam Rıza, c. 1, s. 85.

ülke açmak, İslâm'ın ruhu ve özü olan adaleti icra etmeden İslâm coğrafyasının sınırlarını genişletmek değil! İslâmî ideallerin hayata geçirilip zulmün, ayrımcılığın, yoksulluğun ortadan kaldırılması sevindiricidir; topraklara toprak katmak değil!¹

Buna göre İmam Rıza'nın devlet yöneticiliği bağlamında dönemin yöneticisine marufu emretmesinden devletin öncelikli görevinin adil bir toplum kurmak olduğunu anlıyoruz. Elbette gerçek adaletten söz ediyoruz, adalet sloganları atıp halka günden güne artan baskılar uygulamaktan değil!

İmam Rıza döneminde Abbasî zulmü bütün İslâm coğrafyasına yayılmıştı ve kitleler daha da bilinçlenmişti. İmam insanları daha da bilinçlendirmek için yüce imamet görevinden ve Müslüman yöneticinin nasıl olması gerektiğinden söz edip halkın asıl yöneticileri bulup yalancı müddeileri iyice tanımaları için çeşitli vesilelerle yöneticiliğin şartlarını ve gereklerini dile getirdi.

İmam Rıza bu sözleriyle adalet ve refah ilkesini ve halkın sorunlarını unutan Abbasîlerin ve Memun'un durmadan toprak kazanıp egemenlik alanlarını genişletme yönündeki çirkin düşüncesini ortaya çıkarmak istemiştir. Aslında kastedilen bu amaçta olan bütün yönetimlerdir. Dolayısıyla İmam Rıza bu sözleriyle halkın huzurunu ve ihtiyaçlarını göz ardı eden, adalet ve İslâm söylemi altında yaşam koşullarını zorlaştıran bütün yönetimleri hedef almıştır.

1- Tarih tekerrür ediyor; bugün de halk karşıtı devletlerin adaletten ve yoksul halk kitlelerinden söz ettiklerini, ancak her an halka tahammülfersa baskılar uyguladıklarını görüyoruz!

27 – GÜZEL KOKU

İmam Rıza (a.s):

Erkeğin her gün güzel koku sürmeyi terk etmesi uygun olmaz. Her gün olmazsa iki günde bir sürsün. Onu da yapamazsa Cuma günleri güzel koku sürsün ve bu ölçüyü terk etmesin.¹

Güzel koku sürmek, insanın ibadet esnasında, aile yaşantısında ve sosyal hayatında terk etmemesi gereken ahlakî bir görevdir. Nitekim İmam Rıza da bunu vurgulamıştır.

İnsan doğası gereği toplumsal bir varlıktır ve daima muâşeret halindedir. Muâşeretin birtakım çekici ve itici yönleri vardır. Bu çekicilik ve iticilikler maddî ve manevidir. Kötü ahlak, cimrilik, kindarlık, sevgisizlik, öfke... insanı başkalarından uzaklaştıran manevî ve ahlakî iticiliklerdir. Öte yandan güzel ahlak, af, güler yüz, şefkat... ise insanları birbirlerine çeken özelliklerdir.

Toplumsal bağların kopmamasında ve muâşerette çekiciliğin oluşmasında maddî şeylerin de etkisi vardır. Temizlik, bakım, güzel koku bunlardan bazılarıdır. İnsanın topluma karıştığı andan itibaren, muhataplarında tikslenme hissi uyandıracak kötü kokular yerine bakımlı olması ve güzel koku sürmesi toplumsal haklardandır.

1- Usulu Kâfi, c. 6, s. 510; Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 1, s. 279-280.

Küçük bir toplum sayılan ailede de insan bu görevini yerine getirmeli, eşinin ve ailenin diğer üyelerinin gönlünü hoş tutmalıdır. Böylelikle aile ilişkileri istenilen şekle girer.

Camii ve ziyaretgâhlarda ve ibadet edilen diğer mekânlarda da güzel koku kullanılması gerektiği söylenmiştir. Zira insan ibadet esnasında, Allah'ın huzurunda bakımlı ve temiz olmalı, temiz elbise giyinmeli, vücut bakımını yapmalı, güzel koku kullanmalıdır.

İbadette güzel koku kullanmanın bir başka önemi, insanın namazına teveccüh eden meleklerin, manevî ve ilahî kuvvetlerin güzel kokuyla besleniyor olmasındadır. Böylelikle onlardan daha fazlasının teveccühü kazanılmış olur. Nitekim zikir ehli, kimi zikirler okunurken belli birtakım kokuların ve buhurların kullanılmasını şart koşmuşlardır.

İmam Rıza, bir başka hadisinde güzel koku kullanmanın peygamberlerin ahlakından olduğunu söylemiştir: "Güzel koku peygamberlerin ahlakındandır."¹

Hız. Peygamber'in (s.a.a) yolculuklarda üç şeyi ihmal etmediği rivayet edilmiştir; bunlardan bir tanesi de güzel kokudur. Ayrıca İmam Rıza, İmam Cafer Sadık hakkında şöyle buyurur:

İmam Sadık'ın mescitteki yeri güzel kokusundan ve secde yerinden tanınırdı.²

Her gün, gün aşırı veya en azından Cuma günleri güzel koku kullanmak bütün insanlarla ilgili bir konudur; yalnızca belli bir zümreye veya zenginlere mahsus değildir. İslâm

1- Usulu Kâfi, c. 6, s. 510; Müsnedu'l-İmami'r- Rıza, c. 2, s. 372; el-Hayat, c. 6, s. 136.

2- Mekarimu'l-Ahlak, s. 44, s; el-Hayat, c. 6, s. 137.

toplumu, yalnızca yüksek sınıfın güzel koku kullanabildiği bir toplum olmamalıdır. Mescitleri dolduran kitleler sudan çıkmış ördek gibi kokmamalıdır.

Buna göre İmam Rıza'ya göre yaşam standardı, herkesin bir kısmını güzel kokuya ayırabileceği bir gelire sahip olmasını öngörmektedir. Çiftçi, işçi, hatta yerin yüzlerce metre altında çalışan madenciler de dâhil olmak üzere iman toplumunu oluşturan bütün insanlar bakımlı olmalı, güzel koku kullanabilmelidirler.

Bütün bu şerif insanlar aldıkları düşük ücretlerle yılda bir defa yeni elbise giyememekte, eşlerine ve çocuklarına güzel görünmek için bakım yapamamaktadırlar. Böyle bir toplum, İmam Rıza'ya mensup Şii bir toplum olamaz.

28 – TEMİZLİK VE SAĞLIK

İmam Rıza (a.s):

Yüce Allah çaresizliği ve çaresiz görünmeyi sevmez.
Yüce Allah pasaklı ve kirli insanlara düşmanlık bes-
ler.¹

İmam Rıza açısından temizlik ve sağlık çok önemlidir. Buna mukabil, pasaklılığı ve kirliliği kerih görür ve Allah'ın öfkesine sebep olduğunu buyurur. Temizliğin ana unsuru olan gün aşırı yıkanmak İmam Rıza'nın sözlerinde ilk sırada yer almıştır: "Gün aşırı yıkanmak..."²

Eski zamanlarda suyun az olması, yeraltı sularından ve barajlardan faydalanma olanaklarının azlığı, pompaj motorlarının yokluğu göz önüne alındığında gün aşırı yıkanmayı gündeme taşımamanın önemi ortaya çıkar. Arabistan'ın o dönemdeki coğrafi durumu, sağlığın ve gün aşırı yıkanmanın önemini ve gerekliliğini açıklığa kavuşturmaktadır.

İslâm ahkâmının büyük bir kısmı temizlik ve sağlıkla ilgilidir; abdesti, guslü ve Cuma guslünü buna örnek verebiliriz. Elbette bu yıkanma türlerinin manevî etkileri de vardır.

Kur'ân-ı Kerim'de defalarca taharetten ve temizlikten söz edilmiş, suyun temizleyici olduğu belirtilmiştir:

1- Fıkhu'r-Rıza, s. 345.

2- Usulu Kâfi, c. 6, s. 496.

Gökten pak ve temizleyici bir su indirdik.¹

İslâm öğretisinde temizliğe ve sağlığa uygun yaşamaya o denli önem verilmiştir ki bu konuda ayrı bir kitap yazmak mümkündür.

İmam Sadık'tan şöyle rivayet edilir:

Hz. Peygamber elbisesi kir pas içinde çirkin görünümlü bir adama rastlayınca, 'İlahî nimetlerden faydalanmak ve nimetleri görünür kılmak dindarlığın gereklerindendir' buyurdu.²

1- Furkan, 48.

2- Usulu Kâfi, c. 6, s. 439; el-Hayat, c. 6, s. 135.

29 – ÖZELLEŞTİRME VEYA KAMULAŞTIRMA

İmam Rıza (a.s):

İyileri İslâm toplumundan sürenlerden ve Müslümanların malını zenginler arasında dolaşıma sokanlardan uzak durmak imandandır.¹

İmam Rıza, bu sözü İslâm'ın özüne dair Memun'a yazdığı mektubunda buyurmuştur. Mektupta öz İslâm'ın şartı olan tevella ve teberradan söz edilmiştir. Uzak durmak da teberradandır. Uzak durulması gereken şeylerden bir tanesi, sermayedarların ve zenginlerin egemenlik kurmasını sağlayacak, dolayısıyla Kur'ân'ın, peygamberlerin ve Masum İmamlar'ın (a.s) getirdiği değerleri ayaklar altına alan her insanı ve her düşüncüyü desteklemektir. Böylesi bir insanı ve düşünce sistemini kabullenmeyi mahkûm etmemiz, yolumuzu ve düşünçemizi ondan ayırmamız gerekir.

Tevella (sevmek) ve teberra (nefret etmek) sadece bir sözden ibaret değildir; bir yaşam tarzıdır. Şöyle ki Allah'ın velilerinin yolunda yürümek tevella, Allah'ın düşmanlarının yolundan kaçınmak teberradır.

İmam Rıza bu sözünde Kur'ân'a gönderme yapmıştır:

Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği ganimetler, Allah, Peygamber, yakınları, yetim-

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 126.

ler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.¹

Başka hadislerde de bu husus katiyetle ve sarahatle söz konusu edilmiştir. İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

Ben malı zenginler arasında dolaşıma sokmadım.²

Servetin sermayedarların ve akrabalarının tekeline değil de kamu yararına dolaşımı, İslâmî hükümetin özelliklerindedir. Servetin kamu yararına kullanımını engelleyen, eşrafın ve akrabalarının tekeline sokan her türlü yöntem ve yönetim İslâm dışıdır, İmam Rıza'nın sözüne aykırıdır.

Elbette bu insanların malına el konulduğu ve el konulan malın belli bir zümreye tahsis edildiği anlamına gelmez; kastedilen, uygulanan yöntemlerle kamu malının ve doğal kaynakların zaman içerisinde sermayedarların özel mülkü hâline getirilerek kitlelerinin fakirleştirilmesidir. Yöneticilerin uygulamaları sonucunda ortaya çıkan mal dolaşımının bu türü Kur'ân'a ve İmam Rıza'nın öğretisine aykırıdır.

Şehit Ayetullah Beheştî tarafından ortaya atılan ve yasalaştırılan yardımlaşma projesi servetin zaman içerisinde kamu yararına kullanılmasını, topluma ait zenginliklerin özelleştirilmesini değil de kamusallaştırılmasını öngörüyordu. Bu düşünce İslâmî öğretiyle yüzde yüz uyumludur; çünkü Allah yeryüzünü ve doğal kaynakları bütün insanlar için yaratmıştır; belli bir kesim için değil. Ve bütün insanlık ilahî ailenin üyeleridir, sadece belli bir kesim değil.

1- Haşr, 7.

2- Usulu Kâfi, c. 8, s. 61.

Günümüzde hissedarlık yöntemi bu İslâmî düsturun uygulanması için en münasip yöntemdir. Büyük sermayeler (fabrikalar, madenler ve araziler) hisselerle bölünerek herkese açılabilir ve böylelikle Allah'ın rızası ve halkın memnuniyeti kazanılabilir. Böylelikle güç sahibi sermayedarların nüfuzlarını kullanarak karar mercilerini etkilemelerinin ve çok değerli kaynakları değerinden çok düşük ücretler ödeyerek satın almalarının önüne geçilebilir.

30 – TEKELCİLİK

İmam Rıza (a.s):

Âl-i Muhammed'e (s.a.a) zulmedenlerden, antlaşmalarını bozanlardan, münhariflerden ve mürtetlerden, malı tekelinde tutmak isteyenlerden uzak durmak imandandır.¹

Âl-i Muhammed'e (s.a.a) zulmedenlerden sonra istinsardan, yani bütün halkın yararlanması gereken kamu malını kendilerine ve yakınlarına tahsis etmek isteyenlerden uzak durulmasından söz edilmiştir.

İstinsar, bir şeyi kendine münhasır kılmak, tekelleştirmek için zulmetmek anlamına gelir.² Kamu malının tekelleştirilmesi, eşit ve adil gelir dağılımının önündeki en büyük engeldir ve toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına neden olur. Öte yandan Allah'ın doğal kaynakları herkesin kullanımına sunduğu yaradılış sünnetine de aykırıdır.

Bu husus başka hadislerde de dile getirilmiş ve kınanmıştır. İmam Bâkır (a.s), Hz. Peygamber'den şöyle rivayet eder:

Ben de dâhil olmak üzere duası müstecap olan bütün peygamberler beş kişiye lanet etmiştir. Allah'ın kitabına bir ayet ekleyen, sünnetimi terk eden... kamu malını te-

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 126.

2- el-Müncid, s. 3.

keline alıp onu helal sayan.¹

İmam Ali (a.s) de Malik Eşter'e yazdığı ahitnamede şöyle buyurur:

Ey Malik! Bütün halkın eşit bir biçimde kullanması gereken şeyleri (doğal zenginlikleri ve kaynakları) tekelleştirmekten kaçın!

Görüldüğü üzere İmam Rıza'nın hadisi asil İslâm çizgisini açıklayıcı diğer hadislerle aynıdır, vahyin taşkın kaynağındandır. Bu hadislerde doğal kaynakların ve ilahî nimetlerin hayvanlar da dâhil olmak üzere herkesin kullanımına açık olması gerektiği bildirilmiş; tekelleştirmenin ve özelleştirmenin Allah'ın sünnetine aykırı olduğu vurgulanmıştır.

1- Usulu Kâfi, c. 2, s. 293.

31 – İSTİSMAR VE SÖMÜRÜ

İmam Rıza (a.s):

Büyük günahlardan kaçın. Büyük günahlar ise şunlardır: insan öldürmek... eksik ölçüp tartmak... ve (malî ilişkilerde) ihanet...¹

Çalışanların ve işçilerin emeğini sömürmek, emeklerinin karşılığını hakkıyla vermemek halkın hakkına ihanet eden kapitalist sistemin yöntemidir. Bu büyük zulüm insanlık tarihi boyunca var olmuştur.

Bugün de daha fazla hissedilmektedir. Sermayedarlar arasındaki malî ilişkilerin artması ve piyasa haberlerinin daha hızlı yayılması sonucunda işverenler ittifak kurup çalışanlarına hak ettiklerinden çok daha düşük ücretler veriyor ve emekçilere zulmediyorlar.

Kapitalist sistemlerdeki sendikalar bu zulmün önünü alamamış veya almak istememiş, para babalarının menfaatlerini sınırlayamamıştır.

Kur'ânî ifadeyle, davetlerinin hemen başında sömürüyle ve güç merkezleriyle mücadele edenler hep peygamberler olmuştur. Kur'ân'da bu konuda şöyle buyrulur:

Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. İnsanların eşyalarını (mallarını ve haklarını) eksiltmeyin.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 127.

Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.¹

Üretim gücünün, yani emeğin az bir ücret karşılığında satın alınması konusuna Kur'ân'da başka peygamberlerin dilinden değinilmiştir.²

Eminu'l-İslam Tabersî *Mecmau'l-Beyan*'ında söz konusu ayeti şöyle tefsir eder: "İnsanların eşyalarını eksik vermekten kasıt, haklarını önemsememek ve onları hak ettikleri ücretten mahrum etmektir."³

İmam Rıza'nın hadisinde de "eksik ölçüp tartmak" ve "ihanet" sözcükleri geçmektedir. İhanet, genel anlamıyla her türlü ekonomik ve malî zulmü içine alır. Hadiste de büyük günahlar içerisinde sayılmış ve insan öldürmekle birlikte zikredilmiştir. İhanetin genel anlamıyla zikredilmiş olması ise sözcüğün en geniş anlamının kastedildiğine delalettir; benzer bütün durumları ve çalışanların emeğinin hiçe sayıldığı tüm modern yöntemleri de kapsar.

Eski zamanlarda işçi ve iş araç gereçleri az olduğundan zulüm ve sömürü daha ziyade zaman açısından, ölçü ve tartıda yapılıyordu. Bugün ise ekonomik meseleler, ölçü ve tartı tamamıyla değişmiştir. Zulüm ve sömürü, tüccarlar ve karteller tarafından daha geniş bir düzeyde icra edilmektedir. Sermayedarların fabrikalar, araziler ve doğal kaynaklar üzerindeki nüfuzu meseleyi küresel bir mesele haline getirmiştir.

İslâm'da işçinin emeğinin sömürülmesinin farklı çeşitlerinden söz edilir. Ne çeşit olursa olsun İslâm'da sömürü mahkûm edilmiş ve İslâm dışı olduğu kesin bir dille beyan edil-

1- Hud, 85.

2- Örneğin bkz: Araf, 85.

3- *Mecmau'l-Beyan*, c. 4, s. 447; *el-Hayat*, c. 5, s. 545.

miştir. Meşhur râvi Muhammed b. Müslim, Masum İmam'a –İmam Sadık veya İmam Bâkır'a (a.s)– "Bir işçi sözleşme imzalıyorsa, fakat işi kendisi yapmayıp başkasına yaptırıyor. Bu şekilde kâr elde etmenin hükmü nedir?" diye sorar. İmam cevabında, "*Kendisi bir iş yapmadıkça bu kâr caiz değildir.*" buyurur.¹

İşçi burada elde ettiği kâr karşılığında bir iş yapmamıştır, dolayısıyla bu bir çeşit sömürüdür ve haramdır.²

1- Vesailü's-Şia, c. 13, s. 265.

2- Daha fazla bilgi için bkz: el-Hayat, c. 3, s. 220-224.

32 – TİCARÎ KÂRIN SINIRLANDIRILMASI

İmam Rıza (a.s):

Yüz dirhem ve üzeri tutarında bir şey satın almadığı müddetçe müminin dindaş kardeşinden kâr elde etmesi faizdir. Böyle yaptığında günlük yiyeceği ölçüsünde kâr elde eder. Veyahut ticarî bir ürün satın alırsa bu durumda küçük bir kâr elde eder.¹

Ekonomik bir ihtiyaç olarak alışveriş İslâm'da kabul görmüştür. Ancak alışverişte uyulması gereken birtakım kurallar vardır: Satıcı ürüne bir şey eklemeden kâr elde ederse bu yanlıştır, kabul edilmez. Çünkü bir ürünün fabrika fiyatı ile mağaza fiyatının çok farklı olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Ürünün nakliyesi gibi etkenler ürünün fiyatını artırmakta, elde edilen kârı haklı kılmaktadır.

Alışverişte kârın doğru, mantıklı ve şerî olduğunu varsaydığımızda bu kez karşımıza şu soru çıkar: Kâr marjını herkes istediği gibi belirleyebilir mi, yoksa bir sınırlama var mıdır? Satıcılar ürünlerini istedikleri fiyata satabilirler mi?

Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Peygamber'in (s.a.a) ve Masum İmamların (a.s) hadislerinde bu konuya işaret edilmiş, kârın şartları ve sınırları belirlenmiştir.

Kur'ân'da şöyle buyrulur:

1- Biharu'l-Envar, c. 103, s. 100; Müstedrekü'l-Vesail, c. 2, s. 462; el-Hayat, c. 4, s. 142.

Karşılıklı rızaya dayalı ticaret (alışveriş) olması durumu hariç, birbirinizin mallarını batıl yollarla yemeyin. Kendinizi (birbirinizi) öldürmeyin.¹

Ayette bütün bir topluma hitap edilmiştir. Toplum yekpare bir beden kabul edildiğinden servetin dolaşımında ve alışverişte ortaya çıkacak karmaşa toplumsal intiharla sonuçlanır. "Kendinizi öldürmeyin" cümlesinde kârın sınırlanması söz konusu edilmiştir. Bu anlam "karşılıklı rıza" kaydından çıkmaktadır. Alışveriş karşılıklı rızaya dayanmalıdır; büyük kâr ederek alıcının kanını emip parasını cebine indiren satıcının memnuniyeti yeterli değildir. Bu, ayete aykırı bir davranış olur; çünkü karşılıklı rıza söz konusu değildir. Böyle bir durumda yalnızca bir taraf (satıcı) memnun kalır.

İmam Rıza, hadisinde kârın hafif ve az olması gerektiğine vurgu yapar. Makul olanın çok üzerinde yüksek kârlar İslâmî değildir. Nitekim Kur'ân'da karşılıklı rıza kaydıyla anlatılmak istenen de budur.

İmam Ali (a.s), Malik Eşter'e yazdığı ahitnamede kârın sınırlandırılması konusuna değinmiştir:

Alışveriş adaletli ölçülerle ve iki tarafa, alıcıya da satıcıya da zarar vermeyen fiyatlarla hoşgörülle olsun.²

İmam Ali'nin hadisi İmam Rıza'nın hadisiyle uyumludur. "Hafif kâr" ve "hoşgörülü alışveriş" her iki tabir de tek bir anlama işaret etmektedir: Alışverişte az kâr.

Ayetullah Beheştî bu konuda şöyle der: "Bir kesimin görünmez damarlarla başkalarının beyin ve el emeğini sahiplenmesi şeklinde ortaya çıkan hırsızlık ticarî kârdır. Bu tür alış-

1- Nisa, 29.

2- Nehcül-Belağa, s. 1018, 53. Mektup.

verişlerden elde edilen kârda, satıcının zahmetinin karşılığını istemesi, sekreterini ve muhasebecisini gözetmesi, telefon vb. giderleri göz önünde bulundurmasının bir sakıncası yoktur. Ama biri çıkar da yüz adet ürün üzerinden bin adette elde edilen yüzde onluk kârı elde etmek isterse bu doğru olmaz. İşte bu yadsınan zalimane kârdır.

Hz. Peygamber'den (s.a.a) ve Masum İmamlar'dan (a.s) ticaret adabına dair elimize ulaşan hadislerden İslâmî ahlaka sahip ve İslâmî ilkelere bağlı bir tacirin kendisi için göz önünde bulundurduğu kârın harcadığı emekle doğru orantılı olması gerektiğini anlıyoruz. Bundan daha fazlasını isteyen bir tacir insafsızdır. İslâm'ın bu konudaki öğretisinde tartışma yoktur.

"Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır."¹ ayetinden satıcının emeğiyle doğru orantılı makul kâr elde etmesi gerektiğini çıkarırız. Ancak bunun ötesinde bir beklenti ekonomik açıdan zulümdür ve faizden farkı yoktur."²

1- Bakara, 275.

2- Ayetullah Beheşti, İktisad-i İslâmî, s. 60-61.

33 – İDEAL AHLAK

İbrahim b. Abbas şöyle nakleder:

İmam Rıza'nın (a.s) birisinin ziyanına sebep olacak bir söz söylediğini, birinin sözünü kestiğini, ihtiyacını karşılayacak gücü olduğu halde bir muhtacı geri çevirdiğini hiç görmedim. Huzurunda oturan birinin yanında ayağımı uzattığımı ve insanlarla beraberken sırtını yastığa dayadığımı da hiç görmedim. Dostlarına ve çalışanlarına asla kötü bir söz söylemedi. Tükürdüğünü de asla görmedim. Eve çekilip sofraya kurulduğunda bütün çalışanlarımı ve kölelerini sofraya çağırırdı, kapıcıları ve seyisleri de... Geceleri çok az uyurdu, çoğu zaman uyanıktı. Sık sık oruç tutardı ve her ayın üç gün orucunu asla terk etmez, bunun bütün bir yıl oruç tutmak anlamına geldiğini söylerdi. Çokça ihsan eder, sadaka verir, bunu da daha ziyade karanlık gecelerde yapardı.¹

Ahlak, insanın gerçek yüzü ve şahsiyetinin göstergesidir. Yüce insanları güzel ahlaklarından tanımak mümkündür. Kur'ân, Hz. Peygamber'i (s.a.a) överken şöyle buyurur:

Ve sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.²

Hidayet önderleri olan Masum İmamlar (a.s) da en güzel ahlaka sahiptiler. Onların takipçilerinin de böylesi yüce bir ahlaka sahip olmaları, terbiyede ve ahlakta kendilerini İmamlarına benzetmek için çaba göstermeleri gerekir.

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 184.

2- Kalem, 4.

34 – DOĞAL DÜZENDE İŞ

İmam Rıza (a.s):

İnsanlar maişetlerini elde etmek zorundadırlar. Öyleyse bunun için çabala!¹

İnsan muhtaç bir varlıktır. İhtiyaç duyduğu her şey de doğada gizlidir. Ancak insanın ihtiyaçlarına kavuşması ve onlardan faydalanması her zaman kolay olmaz. Yiyecek, giyecek, barınak temini çokça çaba gerektiren ihtiyaçlardır. Bu bakımdan doğa kanununda çalışmak, doğal olguların eyleme geçirilmesi ve insanın kullanımına sunulması için birer araçtır.

Çalışıp çabalama sayesinde çiftçilik gerçekleşir ve yiyecek üretilir. Çalışıp çabalayarak yaşamayı sağlayan araç gereç elde edilir. Bu bakımdan çalışmak insan için bir gerekliliktir. Bu ilahî sünnet ve kanun, insanın hayatını idame ettirmesi hikmetince vazolunmuştur. Zira bütün bu çabalar, var olmak ve hayatı idame ettirmek, fiziksel kuvvetleri amelî kılmak, aklî ilerlemeyi sağlamak ve fitrî yetenekleri ortaya çıkarmak için gereklidir.

Kur'ân'da şöyle buyrulur:

Biz, insanı zorluklar içinde yarattık.²

1- Vesailü's-Şia, c. 12, s. 18; el-Hayat, c. 5, s. 320.

2- Beled, 4.

Çalışma, çaba ve emek olmadan insan varlığı devam etmez. Çalışmadan rahatça hayat sürmek insanı tembelleğe ve durağanlığa sürükler ve onun varlığını ortadan kaldırır, ilerlemesini ve esenliğini tehlikeye sokar. İmam Ali (a.s), "Çalışanın gücü artar; az çalışanın veya hiç çalışmayanın güçsüzlüğü ve tembelleği artar" buyurur.¹

İmam Sadık (a.s) aşağıdaki hadisinde çalışmanın felsefesini şöyle açıklar:

Çalışmayan bir halk son derece küstahlaşır ve nankörlüğe duçar olur. Bu öyle bir noktaya varır ki, fesat çoğalır çirkin işler yaygınlaşır. (Gereksinim duyduğu) her şey insana verilmiş olsaydı (onları elde etmek için) çalışıp çabalamaya gerek kalmazdı; -küstahlıktan ve nankörlükten yeryüzü ayağının altında durmazdı ve bu durum, yok oluşuna sebep olacak eylemlerde bulunmasıyla sonuçlanırdı.²

Yalnızca insan bedeni çalışmaya ihtiyaç duymaz; bilakis ruh sağlığı, manevî takviye, düşünsel ve kültürel ilerleme de çalışmaya bağlıdır. İmam Sadık'ın da buyurduğu gibi insan çalışmaya ihtiyaç duymasaydı ve bütün zamanını tembellikle geçirseydi fesada ve yokluğa duçar olur, enerjisini kendisini ve hemcinslerini yokluğa sürükleyen işlere harcardı. Dolayısıyla insan bir "gereklilik" olarak, İmam Rıza'nın ifadesiyle "kaçınılmaz" olarak çalışmak zorundadır. Ancak bu şekilde işsizliğin nahoş sonuçlarından, beyhudelikten veya tuğyandan kurtulabilir.

1- Gurerü'l-Hikem, s. 269; el-Hayat, c. 5, s. 293.

2- Biharu'l-Envar, c. 3, s. 86; Miyarha-yi İktisadî der Tealim-i Rezevi (a.s), s. 224.

35 – ŞERİAT DÜZENİNDE İŞ

İmam Rıza (a.s):

Ailesinin geçimini sağlamak için (çalışıp çabalayarak) Allah'ın rızkını arayan insanın ecri, Allah yolunda cihat eden mücahitten daha büyüktür.¹

Dinî öğretiye göre insan doğa kanununa uymak ve yaratılış düzenine uyum sağlamak zorundadır. İmam Rıza'nın buyurduğu üzere ailesinin yaşam düzeyini iyileştirmek için çabalayan kimse Allah yolunca cihat eden kimseden daha büyük bir ecre sahiptir. İnsan ve ailesi çalışarak kendisini güvende hisseder, sosyal bir bireye dönüşür, akıl ve beden açısından ilerler, dinî duyguları güçlenir ve Allah'a karşı görevlerini hiçbir endişeye kapılmadan yerine getirir.

Gereksinim duyduğu eşyaya sahip olmayan bir insan nasıl namaz kılabilir veya oruç tutabilir veyahut hac ve cihat vazifelerini yerine getirebilir? Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurur:

Allah'ım! Ekmeğimizi bereketli kıl ve bizimle ekmeğe arasına ayrılık sokma. Çünkü eğer ekmeğe olmazsa ne namaz kılabilir, ne oruç tutabilir, ne de diğer farzları yerine getirebiliriz.²

Hz. Peygamber'in bu hadisinde ekmeğe yiyecek maddeleri-

1- Usulu Kâfi, c. 5, s. 88; Müstedrekü'l-İmami'r-Rıza, c. 2, s. 299.

2- Usulu Kâfi, c. 5, s. 73.

nin sembolüdür ve bilindiği üzere çiftçilik ve zanaat olmadan ekmek elde edilemez.

Hidayet Önderleri (a.s) insanın realitesini biliyorlar ve İslâmî yaşam tarzının nasıl olması gerektiğini açıklarken bu gerçeği göz önünde bulunduruyorlardı. Varsayımlara ve hayale kapılmıyor, yoksul insanlardan muttaki ve abid olmalarını beklemiyorlardı.

İmam Rıza'nın ve Hz. Peygamber'in hadisleri bir başka gerçeği daha ortaya koymaktadır: Ahlak ile maddiyatın ilişkisi. Allah yolunda mücahit olmak en yüce manevî değerdir ve hadiste bu değer, ailenin geçimini sağlamakla ilişkilendirilmiştir. İnsanın alevî ihtiyaçlarını karşılama yolunda gerçekleştirdiği bütün günlük işler de Allah'ın katında en yüksek makam olan mücahidin makamıyla karşılaştırılmış, dolayısıyla çalışmaya manevî bir değer atfedilmiştir.

36 – SEVGİ BAĞI

İmam Rıza (a.s), Hz. Peygamber'den (s.a.a) şöyle rivayet eder:

Birbirlerini sevdikleri ve birbirleriyle hediyeleştikleri sürece ümmetim bahtiyardır.¹

Sevgi ve dostluk üzerine kurulmuş bir toplumda insanlar birbirleriyle dostça yaşar, birbirlerinin dertlerini paylaşır ve sıcak ve samimi bir hayat sürerler.

Dostluk bağı dışında hiçbir bağ iki insanı birbirine yakınlaştıramaz. Sosyal organizmanın ancak dostluk sayesinde hayata geçirilebileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. İnsan nasıl organlarının her birini sever ve onların sağlık ve esenliğine riayet ederse bireylerin birer organa dönüştüğü sosyal organizmada da her bir birey bir diğerrinin refahını ve esenliğini düşünür.

Bu bakımdan insan yetiştiren bir öğreti olan İslâm-da toplumsal sevgi ve dostluk en yüce ahlak sayılmıştır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

Allah'ı en çok seveniniz insanları en çok seveninizdir.²

İmam Bâkır ise şöyle buyurur:

1- Vesailü'ş-Şia, c. 11, s. 202.

2- Müstedrekü'l-Vesail, c. 12, s. 358.

Din sevmek dışında bir şey midir? Din sevgi, sevgi de dindir.¹

İmam Sadık da bir hadisinde şöyle buyurur:

Bir araya gelen iki Müslüman'ın en üstünü arkadaşını daha fazla sevendir.²

İki insanı değer açısından kıyaslamanın en büyük ölçütü İmam Sadık'ın hadisinde buyurduğu ölçüttür. Bir insanın kadrinin, makamının ve değerinin bir başka insanı ne kadar sevdiğine bağlı olması gerçekten çok ilginçtir. Bu, sosyal ilişkinin aşkın yönünü göstermesi açısından oldukça önemlidir ve çok az ekolde böyle bir şey görülebilir.

1- Biharu'l-Envar, c. 69, s. 238.

2- Usulu Kâfi, c. 2, s. 127.

37 – İNSANLARI SEVİNDİRMEK

İmam Rıza (a.s):

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamada, hoşlarına gitmeyen şeyleri onlardan uzaklaştırmada ve onları sevindirmede hırslı olun. Çünkü Allah katında farzlardan sonra hiçbir amel mümini sevindirmekten daha üstün değildir.¹

Sevinci bütün topluma yaymak, bütün insanları tek tek mutlu etmek İslamî ve insanî bir iştir ve ahlakın en üstün mertebesi sayılmıştır. İnsanları sevindirmek en düşük seviyesinde latife anlatmakla, en üstün seviyesinde ise halkın ihtiyaçlarını karşılamakla olur. Sıkıntı ve sorunlarla, öldürücü dertlerle karşı karşıya kalan günümüz insanını latifelerle bir anlığına gafil avlayıp gülümsetmek mümkün olabilir; fakat evsizlik, fakirlik, hastalık ve yoksunluk gibi sorunların baskısı ancak sorunlar ortadan kaldırılarak yok edilebilir.

Bu bakımdan İmam Rıza, sevindirmekle ilgili sözüne insanların ihtiyaçlarını karşılamakla başlamış, daha sonra onları sevindirmekten söz etmiştir. Bu, ihtiyaçlarını karşılayarak onları sevindirir ve hayatlarına huzur armağan edin anlamına gelir.

"Hırslı olun" tabirini kullanarak İmam Rıza, her zaman kınanan bir haslet olan hırsın insanları sevindirmek ve onların

1- Biharu'l-Envar, c. 78, s. 347.

ihtiyaçlarını karşılamak söz konusu olduğunda insanî ahla-
ka yaraşır bir haslet olduğunu göstermek istemiştir.

İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

İsraf, hayırlı işler dışında bütün durumlarda kınanmış-
tır.¹

1- Müstedrekü'l-Vesail, c. 15, s. 271.

38 – AHDE VEFA GÖSTERMEK

İmam Rıza (a.s) babaları aracılığıyla İmam Ali'den (a.s) şöyle nakleder:

Müslüman'ın vaadi, (uyulmadığı takdirde) kefareti olmayan bir nezirdir.¹

Ahde vefa göstermek, verilen vaatlere ve sözlere bağlı kalmak toplumsal bir konudur ve toplumun düzeni ve sosyal ilişkilerin sağlamlığı buna bağlıdır. Bu bakımdan dinî öğretilerde ahde vefa çokça vurgulanmıştır. Hatta İslâm'da, ahde vefasızlığı taze ruhlarda sıradanlaştırmamak için çocuklara verilen sözlerin dahi tutulması gerektiği belirtilmiştir.

İmam Rıza (a.s) bir başka hadisinde şöyle buyurur:

Biz Ehlibeyt sözü borç biliriz; nitekim Hz. Peygamber de böyleydi.²

İnsanın sözünü borç telakki edip mutlaka yerine getirmesi gerektiğine inanması, ahde vefa göstermenin en üst sınırıdır.

1- Biharul-Envar, c. 75, s. 96.

2- Age., c. 75, s. 96.

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

39 – ANA BABALAR

İmam Rıza (a.s):

Allah'a itaatten mahrum kalmaması için (insana) ana babaya itaatsizliği haram kılmıştır. (Ayrıca ebeveyn) kendisine iyilik yapmadığı gerekçesiyle çocuklarının eğitimini bırakılmamalıdır.¹

Bu hadiste ana babaya itaatsizliğin doğurduğu iki büyük zarara işaret edilmiştir. Birincisi, ana babaya itaatsizlik Allah'a itaatsizliğe neden olur. İkincisi, ana babanın evlatlarına karşı sevgisini azaltır ve çocuğun ilgiden ve terbiyeden yoksun başıboş kalmasına sebep olur.

İmam Rıza şöyle buyurur:

Müşrik bile olsalar ana babaya iyilik yapmak farzdır. Yalnızca Allah'a isyan söz konusu olduğunda onlara itaat edilmemelidir.²

Bu, ana babaya saygının en üst sınırıdır. Çünkü tevhit inancının dahi bu saygıya etkisi yoktur; şirk insanın bu sorumluluğunu yerine getirmesine engel olmamaktadır.

Muammer b. Hallad şöyle rivayet eder: İmam Rıza'ya "Hakkı tanımadıkları (inanmadıkları) halde ana babam için dua edeyim mi?" diye sordum. İmam buyurdu ki:

1- Age., c. 74, s. 74.

2- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 124.

Onlar için dua et ve sadaka ver. Hayattaysalar ve Hakkı tanımıyorlarsa onlara karşı güler yüzlü ol. Zira Hz. Peygamber (s.a.a), "Allah beni rahmet olarak göndermiştir, zorbalık için değil." buyurmuştur.¹

İslâm'da en faziletli amel cihattır ve ondan daha faziletli bir amel yoktur. Buna karşın anneyle geçirilen bir saat Hz. Peygamber'in komutasında bir yıl boyunca cihat etmekten üstün sayılmıştır.

Hz. Peygamber'in yanına bir genç gelip, "Ben güçlü bir gençim, cihadı da seviyorum. Ancak annem cihadı hoş karşılamıyor" dedi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

Geri dön ve annenin yanında kal. Beni peygamber olarak seçen Allah'a andolsun ki, senin bir gece annenle kalman Allah yolunda bir yıl cihat etmenden daha üstündür.²

1- Usulu Kâfi, c. 5, s. 498.

2- Age., c. 2, s. 163.

40 – İTİDAL

İmam Rıza (a.s):

İnsan bedeni temiz tarlaya benzer; abat edilmesi ve sulanması gerekir. Ancak sulandığında suda boğulmamalı veya az su verilerek susuz bırakılmamalıdır. (Böyle yapılırsa) devamlı mamur olur, ürünü artar ve sürümünü kolay olur. Fakat eğer bakımsız bırakılırsa kurur, üzerinde ot dahi bitmez. İnsan bedeni de işte böyledir.¹

Her yerde, özellikle insan hayatında itidal temel prensiptir. Uyulduğu takdirde insan hayatının farklı parçaları arasındaki dengeyi ve uyumu sağlar.

Ruhsal ve ahlakî açıdan itidal ahlakî tekâmülü ve manevî ilerlemeyi sağlar. Yani yaşantısında ve ahlakında aşırılıktan ve geride kalmaktan, ifrat ve tefritten kaçınan bir insan ahlakî kemale ulaşır. Dostlukta ve düşmanlıkta, üzüntüde ve sevinçte, suskunlukta ve konuşkanlıkta orta hâlli olur. Dostlukta aşırılıktan kaçındığı gibi düşmanlıkta da aşırı gitmekten uzak durur.

Üzüntüde ve sevinçte itidale, dengeli olmaya özen gösterir; ne durmadan üzüntüde gark olur, ne de sürekli sevinç içinde gamsız yaşayarak dertlilerin derdini, hayatın zorluklarını görmezden gelir. Başkalarının derdiyle dertlenir, bireysel ve toplumsal sevinçlerde mutlu olur. Böyle bir insan esenlik

1- Biharu'l-Envar, c. 62, s. 31.

içindedir, derunî hayatını dengeleyebilmiş, normal ve doğal bir insan olabilmiştir.

İnsan, çalışırken veya işsizken, yoksullukta veya zenginlikte, aç veya tok olduğunda itidalli ve dengeli olmalıdır. Ne kendi sağlığını ve ailesinin huzurunu tehlikeye atacak kadar çok çalışmalı, ne de ruhsal çöküntüye duçar olacak denli çalışma hayatından uzak kalmalıdır. Varlık sahibi olmak uğruna helal ve haramı birbirine karıştırmamalı, başkalarının hak ve hukukunu ayaklar altına almamalıdır. Veya derviş hayatı yaşayıp hayatın gerisinde kalmamalıdır. İtidalle bağdaşmayan bu iki hayat tarzından uzak durmalı, daima orta yolu seçmelidir.

İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

Dördüncüsü, adalettir ve adalet, nefsin kuvvelerinin mutedil olmasıyla kıvam bulur.¹

İbadette de en güzel olan itidale uymaktır. İmam Rıza'nın bu hadisinde beyan buyurduğu prensip, insanın bütün hayatında uygulaması gereken genel bir prensiptir.

1- age., c. 78, s. 81.

41 – MAHKEME VE KADI

İmam Rıza (a.s):

Senin üzerine farz olan, iki hasıma da eşit davranmandır. Hatta onlara bakarken dahi eşit davranmalı, birine diğerinden daha fazla bakmamalısın!¹

Mahkemede adil yargılama İslâm'ın en önemli kurallarından birisidir. İslâm mahkemeleri, dünya üzerinde çok az mahkemede görülen birtakım özelliklere sahiptir.

Nehcü'l-Belağa'da neredeyse en fazla yargılamada adalet üzerinde durulmuştur. İmam Ali (a.s) Hulvan valisi Esved b. Kutba'ya gönderdiği mektupta şöyle yazar:

Yöneticinin arzuları çeşit çeşit olursa, bu çoğu zaman onu adil davranmaktan engeller. İnsanların işi senin yanında hakta eşit olsun! Zulümde, adaletten bir bedel yoktur.²

En güzel yönetim tarzının ve insan haklarına uyma yönteminin açıklandığı Malik Eşter ahitnamesinde, kadınlara ayrılmış bir bölüm vardır.

Bu bölümde bir Müslüman kadının sahip olması gereken özellikler açıklanmıştır. İmam Ali, fedakâr dostu Malik Eşter'e şöyle yazar:

1- Müstedrekü'l-Vesail, c. 17, s. 350.

2- Nehcü'l-Belağa, s. 1043, 59. Mektup.

İnsanlar arasında yargıda bulunacağın zaman reayanın en iyisini göz önünde bulundur.¹

Bu bakımdan kadılığın peygamberlerin mesleği olduğu söylenmiştir. Zira herkes bu önemli görevi yerine getirebilecek kabiliyete sahip değildir. Yakınlar, arkadaşlar, hatta aile üyeleri ile yabancılar bir mahkemede bir araya geldiğinde insan bütün ilişkilerini göz ardı edip yabancının hakkına nasıl riayet edebilir? Eğer hakka riayet ederse İslâmî bir davranışta bulunmuş olur.

1- age., s. 1009.

42 – EŞ SEVGİSİ

İmam Rıza (a.s), Hz. Peygamber'den (s.a.a) şöyle nakleder:

İmanda insanların en üstünü, en güzel ahlaka sahip olan ve eşine karşı en şefkatli olandır. Ve aranızda eşine karşı en çok şefkat besleyen benim.¹

Kur'ân-ı Kerim'de otuz yerde "maruf" kelimesi geçer ve bunların yarısı kadınlara karşı davranışlarla ilgilidir. Dinî öğretilerde "maruf" kelimesiyle sıkça karşılaşırız. Toplumsal bir emir olan "marufu emretmek" de bu kelimeyle ifade edilmiştir ve yasaya bağlılık ve adil olmaktan daha derin bir anlama sahiptir; ahlakî ve insanî davranışları da içine alır. Hakka ve adalete uygun davranmanın yanı sıra iyiliği ve aşkın değerlere yaraşan insanî davranışları da içine alır."²

"Maruf"; Allah'a itaate veya Allah'a yakınlaşmaya vesile olan ve insanlara iyilik sayılan, iyiliği ve uygunluğu şeriat ve akıl açısından kabul olunan her türlü davranışı kapsar.³

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

Allah, ailesine iyilik yapanın ömrünü uzatır.⁴

İslâm'da kadın ve erkek hakları karşılıklıdır. Her ne kadar

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 38.

2- Defa ez Hukuk-i Zen, s. 64.

3- Mecmau'l-Bahreyn, c. 3, s. 25, 159.

4- Biharul-Envar, c. 103, s. 225.

erkek, kadının haklarına daha fazla riayet edip onu huzur içerisinde yaşatmalıysa da kadının da erkeğe karşı yükümlülükleri vardır. Ona hizmet etmeli, sıkıntılı zamanlarında güler yüzlü olmalı, temini zor isteklerde bulunmaktan kaçınmalıdır. Ev hanımlığı o kadar büyük bir öneme sahiptir ki Hz. Peygamber (s.a.a) bir hadisinde "Kadının cihadı, ev hanımlığını en güzel şekliyle yerine getirmesidir" buyurmuştur.¹

Dolayısıyla bütün hak ve hukuku kadına teslim edip erkeklerin emeklerini görmezden gelmek adaletsizliktir ve İslâm'a aykırıdır. Bu tutum, bugün toplumumuzda sıkça gördüğümüz üzere, ailelerin dağılması ve boşanmaların artmasıyla sonuçlanır. Yetkililer her türlü tepkisellikten uzak durmalı, geçmişte kadınlara zulmedildiği gerekçesiyle erkeklere zulüm sayılacak kanunları onaylamamalı, bağışlama duygusunu yitirmiş kadınların her gün adliye binalarını doldurmalarına izin vermemelidirler.

Bu satırların yazarı *Kadın Hakları Savunusu* adlı kitabında İslâm açısından kadın hakları konusunu işlemiştir. Bununla birlikte yuva yıkan kadınları savunmamak, onları haklı çıkarmamak gerekir.

1- age., c. 18, s. 107.

43 – KIZ ÇOCUKLARINI DAHA FAZLA ŞEFKAT GÖSTERMEK

İmam Rıza, Hz. Peygamber'den (s.a.a) şöyle rivayet eder:

Allah kadınlara erkeklerden daha merhametlidir. Kim akrabalarından bir kadını sevindirirse Allah da onu kıyamet gününde sevindirir.¹

İslâm öğretisinde kadına daha fazla şefkat gösterilmesi üzerinde durulmuştur. Bu bakımdan, her ne kadar eşitlik ilkesi İslâm'ın herkese uygulanması gereken tartışmasız emriyse de, kız çocukları bağlamında bir istisna söz konusudur. İslâm'da kız çocuklarının erkek çocuklarından ayrı tutulması salık verilmiştir. Bu, kadınların daha duygusal ve kırılğan olmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Hz. Peygamber (s.a.a) bir hadisinde ailesine hediye alan birisinin hediye dağıtımına kız çocuğundan başlaması tavsiye edilmiştir.² Nitekim *Vesailü'ş-Şia'*da bu hadisin geçtiği babın ismi şöyledir:

Kız çocuklarına karşı yumuşak kalpli olmak müstehaptır.³

Kadının her zaman ve herkes için geçerli olan eşitlik ilkesinden ayrı tutulduğunu ve ona bir imtiyaz tanındığını görmekteyiz.

1- *Vesailü'ş-Şia'*, c. 21, s. 367.

2- *Age.*, c. 21, s. 514.

3- *Defa ez Hukuk-i Zen*, s. 121.

44 – SEÇME ÖZGÜRLÜĞÜ

İmam Rıza (a.s) babaları aracılığıyla İmam Ali'den (a.s) şöyle nakleder:

Müslümanlar Resulullah'a (s.a.a), "Gücünün geçtiği insanları İslâm'ı kabul etmeye zorlarsan sayımız artar ve düşman karşısında güçlü oluruz." dediler. Peygamber, "Bir emir gelmeden, bidat bir işi yapmış olarak Allah'ın huzuruna çıkmayacağım. Ben zorba değilim." dedi. Bunun üzerine Allah, Resulü'ne şu ayeti nazil etti: **"Rabbin dileseydi yeryüzündekilerin hepsi topluca iman ederdi."**¹ (Ölümden sonra) hakikatleri ve Hakkın kudretini gördüklerinde zorla ve kaçınılmaz olarak iman edecekler. Halkı zorlarsam ne ödüle layık olurlar, ne de övgüye. Ben onların özgürce, kendi iradeleriyle inanmalarını istiyorum; mecbur olmasınlar ki benim yakınlığıma ve ikramıma layık olsunlar ve ebedî dünyada sonsuza dek yaşasınlar. **"O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?"**^{2/3}

İmam Rıza'nın bu hikmetli hadisinde insan hakları, insanın değeri, özgürlük ve özgür düşünceyle seçimin saygınlığı söz konusu edilmiştir. Özgürlüğü elinden alınarak insana bir düşünce veya inancın dayatılması onun şahsiyeti üzerinde olumsuz etkiler bırakır. İnsan düşüncede ve inançta zorlamayla karşılaşır, özgürce düşünmeden bir şeye inanırsa ha-

1- Yunus, 99.

2- Yunus, 99.

3- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 1, s. 135.

yatı boyunca özgürce amel edemez ve kendi seçtiği yolda yürüyemez.

Zorla bir şeye inanmanın değeri de yoktur; beraberinde sahih ve etkili bir inancı getirmez. Zoraki inançlar karşısında insan hep bir kaçış yolu arar; her türlü yola başvurarak inanmak zorunda bırakıldığı inancı görmezden gelir. Dinî inançlar her zaman esaslı ve uzun süreli etkilere sahiptir. Gizlide ve açıkta insanı inandığı gibi yaşamaya zorlar; nitekim tarih boyunca gerçek inanç sahiplerinin böyle yaşadıklarını görürüz.

Buna göre insan kendi yolunu kendisi seçmeli, inancını ve imanını kendi belirlemeli ve hayatını kendisi yönetmelidir. İşte insanı ödüle veya cezaya liyakatli kılan, toplumda övülmesine veya yerilmesine sebep olan da bu inançtır. İslam'ın ve onun gerçek önderlerinin yolu yordamı işte budur. Bu yüzden Kur'ân'da sıkça karşılaştığımız üzere nebiler insanları hakka davet etmiş ve düşünceyi yaymış, mantıkla ve akli çıkarsamalarla sözlerini kanıtlamış; hatalı beşerî yolları değersiz saymışlardır. İşte bu yüzden Kur'ân, insanı, yaratılış ayetleri üzerinde düşünmeye, akıl yürütmeye, incelemeye ve araştırmaya çağırır ve ondan bütün düşünceleri dikkatle araştırmasını ister. Kur'ân'a göre akıl sahibi, farklı sözleri dinleyen ve en iyisine tabi olan kimsedir. Bütün bunların sebebi insan düşüncesine ve onun özgür iradesine asalet kazandırmaktır.

45 – DÜŞÜNMEK

İmam Rıza (a.s):

İbadet çokça namaz kılıp oruç tutmak değildir; asıl ibadet Allah'ın emri (dünyanın yaratılışı ve yaratılışın hikmetleri) üzerinde çokça düşünmektir.¹

İmam Rıza'nın mektebinde Allah'a ibadet düşünme ve tanımayla değer kazanır. Akla dayanan ibadet ibadettir, yani insan düşüncesiyle ve batınî teveccühüyle ibadet etmeli, ibadet ruhuna yaklaşmalıdır.

İslam'da düşünmeye ve insanları düşünmeye sevk etmeye verilen öneme diğer dinlerde, toplumsal düzenlerde ve beşerî ideolojilerin eğitim öğretim sistemlerinde rastlamayız.

İslâm'da bir saatlik tefekkür bin yıllık ibadetten üstündür:

Bir saatlik tefekkür bin yıllık ibadetten hayırlıdır.²

Ve düşünmek kalbin hayatı şeklinde nitelenir:

Tefekkür, basiretli kalbin hayatıdır.^{3/4}

İmam Rıza şöyle buyurur:

1- Biharu'l-Envar, c. 75, s. 335; Usulu Kâfi, c. 2, s. 55.

2- Hz. Peygamber'in hadisi, bkz: Biharu'l-Envar, c. 75, s. 326.

3- İmam Ali'nin hadisi, bkz: Usulu Kâfi, c. 1, s. 28.

4- el-Hayat, c. 1, s. 346.

Tefekkür senin aynandır; sana iyi yönlerini ve kötü yönlerini gösterir.¹

İnsan kendi iç dünyasını düşünerek manevî huzurunun farkına varır ve ruhsal kusurlarını tanıyarak onları bertaraf etmek için çaba gösterir.

Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurur:

Ey Ebuzer! Tefekkür ederek kıldığın iki rekât (namaz), kalp gaflette olduğu halde bütün geceyi kıyamda geçirmenden daha hayırlıdır.²

İslâm dini kendisine inanandan düşünerek, özgür iradeyle dinî ilkeleri kabul etmesini ister. İslâm usulde (usul-i din) taklidi caiz görmez.³

Hz. Peygamber buyurur:

Ey Ali! Kulların iyilik yaparak Allah'a yakınlaşmaya çalıştıklarını gördüğünde sen aklınla Allah'a yakınlaş ki onların önüne geçebilesin.⁴

Yüce İslâm Peygamberi'nin bu sözünde insan aklına en üstün makam verilmiştir; başka hiçbir ekolde bunun benzerine rastlamak mümkün değildir. Allame Muhammed Taki Cafe-rî bu hadisi İbn Sina'dan naklederdi.

1- Biharu'l-Envar, c. 71, s. 325.

2- Sevabu'l-A'mal, s. 68; el-Hayat, c. 1, s. 89.

3- El-Hayat, c. 1, s. 359.

4- Mişkatü'l-Envar, s. 251.

46 – HAYAT BOYUNCA İLİM ÖĞRENMEK

İmam Rıza (a.s):

Hayatın boyunca ilim öğrenme peşinde olur (ve asla yorulmaz).¹

İmam Rıza'nın ideal toplumu bilgi toplumdur; onda cehalete yer yoktur. Bu toplumda insanlar Allah'ı, insanı ve dünyayı tanımaya çalışır, özellikle dinde derin bilgi sahibi olurlar. Dinin usulünü bilgi ve marifet temeli üzerine bina ederler.

İmam Rıza okumayı ve öğrenmeyi belli bir zaman dilimiyle sınırlamaz; gençlikte, laboratuarda veya üniversitede ilim öğrenin, bütün bu aşamalardan geçtikten sonra okuyup araştırmayı bir kenara bırakın demez! Bilakis hayatın bütün aşamalarında ilim öğrenmemizi, bir an olsun gaflet etmememizi; birbiri ardı sıra cehalet kırıntılarını hayatımızdan çıkarmamızı salık verir. Kur'ân ayetlerinde ve İslâm öğretisinde durmadan ilim elde etmeye çağırılır. Bu, herkesin üzerine düşen bir görevdir.

Hız. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurur:

İlim öğrenmek kadın erkek bütün Müslümanlara farzdır.²

1- Tuhafu'l-Ukul, s. 330.

2- Biharu'l-Envar, c. 1, s. 177; el-Hayat, c. 1, s. 70.

Toplum üç kısma ayrılır: Bilgililer ve düşünürler, öğrenciler ve ilim talep edenler, cahiller ve ilim öğrenmek için hiç çaba göstermeyen, âlimlerle zaman geçirmeyen, kitap okumayan kimseler. Bu son kısımda yer alanlar İslâm'a göre hayatlarını mahvederler.

İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

Ya bilgin ol ya da ilim talep et. Üçüncü gruptan olma, çünkü helak olursun!¹

Bir işe girişmeden önce, bu iş hangi konuda olursa olsun, bilgi elde etmek gerekir. Bilgi edinmeden, araştırmadan başlanan bir işten sonuç elde edilemez.

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

Basiretsiz amel eden kimse doğru yolda ilerlemeyen yolcuya benzer; böyle bir yolcu hızını artırdıkça amacından uzaklaşır.²

1- el-Hayat, c. 1, s. 71.

2- el-Hayat, c. 1, s. 99; Tuhafu'l-Ukul, s. 266.

47 – İNSANIN DEĞER ÖLÇÜTÜ

İmam Rıza (a.s) Hz. Peygamber'den (s.a.a) nakleder:

Bir mümini küçümseyen veya fakirliği dolayısıyla onu tahkir eden kimseyi Allah kıyamet gününde parmakla gösterir ve rezil eder.¹

İmam Rıza'nın mektebinde insan değerlidir; dünya düzeninde hiçbir şey onun değerini azaltacak etkiye sahip değildir. Servet, post, makam, siyasî kudret, askerî güç; renk, ırk, aile vb.'nin hiçbir değeri yoktur. Bu bakımdan basit bir işçinin yaşam düzeyi açısından işverenle, fabrikatörle, çiftçiyle, kumandanla, valiyle, yöneticiyle... eşittir. Saraylarda oturup süslü kıyafetler giyinenlerin gecekondularda oturup eprimiş elbiseler giyenlere bir üstünlüğü yoktur.

İslâmî ekonomi sisteminde insanın konumu kapitalist sistemdekinden çok daha farklıdır. "Kapitalist sistemde insanlar arası ilişkileri belirleyen manevî ve insanî değerler değildir; bu sistemde insan hemcinsine sahip olduğu servete, üretim gücüne ve elde ettiği kâr marjına göre değer verir. Bunun sonucunda da insan bir araç olarak görülmeye başlanarak "şeyleşir".

İnsanın nesneleştiği, toplumsal statüsünün bir şey olarak belirlendiği bir sosyal hayatta insanlar arası ilişkide ahlakın, maneviyatın ve manevî değerlerin hiçbir önemi kalmaz. Bu,

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza, c. 2, s. 33.

İmam Rıza'nın ve İslâmî dünya görüşünün insanlığa sunduğu bakış açısıyla tamamen çelişir. İslâmî dünya görüşünde insan ilahî bir varlıktır, tanrısal bir unsurdur; ahlakî üstünlükleri ve erdemleri kendisinde toplayarak ebedileşebilir. İnsanla rabîta kurmak ve ona değer vermek Yaradan'la rabîta kurup ona değer vermekle eşdeğerdir."¹

İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

Zengin birisinin yanına gittiğinde sırf zenginliğinden dolayı onun karşısında eğilen kimsenin dininin üçte biri gider.²

Hız. Peygamber (s.a.a) ve Masum İmamlar (a.s) böyle amel etmişler, herkese eşit gözle bakmışlardır. Hız. Peygamber'in Medine'ye ilk girişi sırasında yaşanan olay binlerce örnekten sadece bir tanesidir. Allame Meclisî *Biharu'l-Envar*'da bu olayı şöyle anlatır:

Hız. Peygamber Medine'ye yaklaşınca insanlar (her biri bizim yanımızda konakla diyerek) devesinin yularına asıldılar. Bunun üzerine Peygamber, "Ey insanlar! Deveyi bırakın, o memurdur. Kimin evinin önünde oturursa ben onun yanında konaklayacağım" buyurdu. Devenin yularını bıraktılar. Deve ilerledi ve Medine'ye girdikten sonra Ebu Eyyüb el-Ensari'nin evinin önünde durdu. O dönemde Medine'de Ebu Eyyüb el-Ensari'den daha fakir kimse yoktu. Herkesin kalbi Peygamber'in özlemiyle yandı...³

1- Miyarha-yi İktisadî der Tealim-i Rezevî, s. 430-431.

2- Nehcü'l-Belağa, s. 1187, 228. Söz.

3- Biharul-Envar, c. 19, s. 121; el-Hayat, c. 2, s. 85.

48 – İNSANLARI SEVMEK

İmam Rıza (a.s):

İnsanları sevmek aklın yarısıdır.¹

1) Akıllı insan, diğer insanların, hayatın, manevî huzur ve güvenliğin kaynağı olan toplumun üyeleri olduklarını bilir. Her insan bir işle meşguldür ve işinde ustadır. Mesleğiyle de toplumun, dolayısıyla insanın ihtiyaçlarını karşılar. İnsan hayatının her anında diğer insanlara muhtaçtır. Bu aklın kavrayabileceği bir konudur.

Yine akıl, başka bir insanın emeğinin ürününden dostluk, sevgi, şefkat ve karşılıklı iyi ilişkiler neticesinde faydalanılabileceğine de hükmeder. Düşmanlık besleyerek, çatışarak ve zıtlaşarak başkalarının emeğinden faydalanamayız.

2) Akıl, bütün insanların ilişkilerini dostluk üzerine kurmaları durumunda bunun sonucundan her insanın faydalanacağına hükmeder. Nitekim dostluk ve muhabbet karşılıklıdır. Buna göre bu tutum genelleşirse toplumsal bir ahlak haline gelir.

3) Toplumda bir alışkanlığı yaymak eğitimle olur. İnsanı güzel ahlaklı toplumda yaymanın en güzel yolu da bizzat uygulamaktır. İyilerin, liyakatli insanların hayat tarzı en

1- Tuhafu'l-Ukul, s. 330.

güzel insan yetiştirme okuludur. İnsan amelleriyle başkalarına örnek olarak farkında olmadan bile bir eğitimci olabilir.

İmam Sadık (a.s) buyurur:

İnsanları amellerinizle (Allah'a) davet edin; dillerinizle değil!¹

Amel dili çok daha etkili ve öğreticidir. Özellikle öğüt ve nasihatlerden kaçan gençler amelleri örnek alır, etkilenirler.

İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

Kulaktan çıkmayan, hiçbir faydanın kendisiyle boy ölçüsemeyeceği nasihat, dilin sessiz kaldığı, amelin konuşulduğu nasihattir.²

4) Allah'ın en değerli nimeti olan akıl iyilik dışında bir şeye çağırılmaz. İnsanın bütün çirkin davranışlarının kaynağı heva ve hevesidir. Dolayısıyla her hayırlı ve insanî işin, iyiliğin temelinde akıl vardır. Dostluk ve muhabbet akıldan; düşmanlık, kin ve çatışma şeytandan, nefisten, cehaletten ve akılsızlıktan kaynaklanır.

5) Yaradılış, sevgi ve muhabbet üzere bina edilmiştir. Peygamberlerin ilahî öğretisinin temelinde toplumda ve insanlar arası ilişkide dostluk ve muhabbeti sağlamak vardır. Bazı hadislerde muhabbet üzerinde özellikle durulmuştur:

Din muhabbet dışında bir şey midir? Din muhabbettir, muhabbet de din.³

İnsanlarla dost olmanın eğitsel ve kültürel birtakım getirileri

1- Ussulu Kâfi, c. 2, s. 78; el-Hayat, c. 1, s. 522.

2- el-Hayat, c. 1, s. 552.

3- İmam Bâkır'ın (a.s) hadisi, bkz: Biharul-Envar, c. 69, s. 238.

vardır. İlerlemenin, ilmî ve ahlakî terakkinin altyapısını oluşturur. Zira insan dostluğu esas aldığı ilişkileri sayesinde başkalarının aklından ve bilgisinden faydalanır, başkalarının akıl yoluyla elde ettikleri tecrübeleri hayatına uygular. Dolayısıyla nasıl insanlarla dost olmak aklın bir sonucuysa akıl da dostane ilişkiler sayesinde güçlenir.

İmam Bâkır (a.s) şöyle buyurur:

Kardeşlerle görüşmek aklın güçlenmesine sebep olur.¹

Ülkelerin, milletlerin, uygarlıkların ve kültürlerin birbirleriyle dostça geçinmelerinin istenmesinin nedeni, birbirlerinin bilgisinden, bilimsel buluşlarından, icatlarından, kanunlarından, gelenek göreneklerinden faydalanmaları, eksiklerini gidermelerini sağlamaktır.

Bütün bunlar dostluk sayesinde mümkün olur; düşmanlıkla, kin gütmekle olmaz.

1- Biharu'l-Envar, c. 74, s. 353.

49 – ANNE HAKLARININ ÜSTÜNLÜĞÜ

İmam Rıza (a.s):

Bil ki, anne hakkı hakların en elzemi ve en gerekli olanıdır. Çünkü anne, kimse böylesi bir zorluğa katlanmazken hamileliğin zorluklarına katlanır. Gözüyle, kulağıyla ve bütün azalarıyla çocuğuna sahip çıkar ve bununla sevinir. Kimsenin tahammül edemeyeceği sıkıntılara katlanarak çocuğunu korur. Anne gönül rahatlığıyla çocuğun doyması için aç kalmayı, susuzluğunu gidermek için susuz kalmayı göze alır. Giyemez giydirir. Çocuğunu gölgeye koyar, kendisi güneş altında kalır. Dolayısıyla fedakârlıkları ölçüsünce anneye iyilik yapılmalı ve ona yumuşak davranmalıdır. Gerçi Allah'ın yardımı olmaksızın sizler anne hakkını asla ödeyemezsiniz.¹

İmam Rıza bu hadisinde anne hakkıyla ilgili olarak "en elzem" ve "en gerekli" ifadelerini kullanmış ve bu şekilde anne hakkının üstünlüğünü göstermek istemiştir. Hz. Peygamberden (s.a.a) ve Masum İmamlar'dan (a.s) nakledilen diğer hadislerde anne hakkının üstünlüğü daha da açıklığa kavuşmuştur. Biz burada bir örnek vermekle yetineceğiz:

İmam Sadık (a.s) Hz. Peygamber'den (s.a.a) şöyle nakleder:

Bir adam Hz. Peygamber'in yanına geldi ve "Kime iyilik edeyim?" diye sordu. Hz. Peygamber, "Annene!" cevabını verdi. Adam bir kez daha "Kime iyilik edeyim?" diye

1- Müstedrekü'l-Vesail, c. 15, s. 180.

sordu. Hz. Peygamber tekrar "Annene!" buyurdu. Adam yeniden "Kime iyilik edeyim?" diye sordu. Hz. Peygamber de tekrar "Annene!" buyurdu. Adam, "Başka kime?" deyince Hz. Peygamber, "Babana!" buyurdu.¹

Allame Meclisî şöyle der:

Bu hadisi delil gösterilerek annenin kırk üç iyiliğe sahip olduğu söylenmiştir. Ayrıca anneye iyilikte mübalağanın kastedildiği de söylenmiştir. Anneye iyilik etmenin üstünlüğünün sebebi açıktır; çünkü anne çocuğuna babadan daha düşkündür ve onun için zorluklara katlanır. Lokman Suresinin ayetleri de bu konuda açıklayıcıdır.²

1- Uşulu Kâfi, c. 2, s. 159.

2- Biharul-Envar, c. 74, s. 49.

50 – GELECEĞİ DÜŞÜNMEK

İmam Rıza (a.s):

Sabırlı olmak ve ferahlığı (hayatını düzene koymayı) beklemek ne güzeldir!¹

İnsanın fiilî durumu insanlığın geleceğine ve sonuna bağlıdır. Öyle ki karanlık ve belirsiz bir gelecek insanın mevcut hareketinin amaçsız ve idealden yoksun olmasına, başıboşluğa sebep olur ve neticede insan amacını yitirir.

İnsanî olmayan, kendini beğenmiş hâkimlerin elinde olan bir gelecek ise bugünkü insanların karamsarlığa ve yese kapılmasına sebep olur. Zira insan çektiği onca zorluğa, canhıraş meşakkatlere, tarih boyunca yüklendiği onca sıkıntıdan sonra güç odaklarının hegemonyasında yönetilen, değerlerin ve insanlığın, hak ve hukukun hiçbir izinin olmadığı bir sürece girerse geleceğe nasıl umutla bakabilir? Bu yüzden aydınlık bir gelecek tasavvur edebilmek, insanî ideallerin hâkim olduğu bir dünya tersim edebilmek, insanî değerlerin hâkim olduğu parlak bir son düşleyebilmek için öncelikle insanın makamı ve onurunun açıklığa kavuşturulması, insanın kaybettiği onurunu yeniden kazandığı bir dünya düzeni planının ortaya konulması gerekir. Bu düzende insanî ve aslî amaçların yerini gayriinsanî ve sahte amaçlar almamalı; insanın yolunun üzerindeki bütün tuzaklar ve karmaşık ağlar ortadan kaldırılmalıdır. İnsan hayatında özgürlüğü gerçekten

1- Ferazha-yi ez Suhanân-i İmam Rıza (a.s) c. 3, s. 146.

hissedebilmeli ve kendisini sınırlayan bütün zincir ve prangalardan kurtulmalıdır.

Kur'ân-ı Kerim'in tabiriyle, insan üzerindeki bütün "**ağırlıklardan ve zincirlerden**"¹ kurtulmalıdır.

Yalnızca ahir zamanın kurtarıcısı bu büyük ve insanî amaçları gerçekleştirecektir. Bütün peygamberler, insan onurunu ve haklarını tanıtmak ve bunlara ulaşmak için çabalamış, bu büyük amaca ulaşmak için altyapı oluşturmuş, insanın önündeki bütün engelleri kaldırmış ve bu hedefi belli bir coğrafyayı dışlamaksızın bütün dünyada hâkim kılmak istemişlerdir.

İmam Rıza'nın (a.s) mektebinde geleceği planlamanın ayrı bir yeri vardır. Gelecek olumlu ve insanî bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Adaletin, insan haklarının ve onurunun hâkim olduğu bir gelecek -ki böyle bir gelecekte insanlar daha önce eşi benzeri görülmemiş bir biçimde güvenlik ve huzur içerisinde yaşayacaklardır- işkence, cehalet, yoksulluk, keder, korku, yoksunluk, hak yiyicilik, savaş ve kan dökücülük sona erecektir. Vaat edilen cennet bu dünyada gerçekleşecektir. İnsanlar korkusuzca kendilerini yetiştirecek ve Allah'a ibadet edeceklerdir. İnsana yaraşır bir hayat nizamı kurulacaktır.

İmam Rıza'nın bu konudaki öğretisinin özelliği insanî bir gelecek umudunu şimdiden ihya etmesidir. Umut ve bekleyiş ışığını gönüllerde yakmakta, daha şimdiden insanları yolu gözlemeye çağırmaktadır.

Böylelikle adaletsizliğin ve karanlığın egemen olduğu bir dönemde insanların iyimserliklerini ve umutlarını kaybetme-

1- A'raf, 157.

melerini sağlamaktadır. İnsanları, beşer toplumunun mukavemet çekirdeği olarak, insanî değerleri muhafaza etmeye davet etmektedir.

İmam Rıza (a.s) Kurtarıcı İmam hakkında şöyle buyurur:

Allah'ım! Onu, (küresel) adaleti tesis edenler olan Elçilerinin takipçilerini ulaştırdığın en iyi arzulara ulaştır. Allah'ım! Adaletsizliği onun eliyle yok et. Adaleti onunla tesis et. Ona uzun ömür vererek yeryüzünü süsle. Dünyanın doğusunu ve batısını onun iradesine teslim et ki insan korkusuyla zerre kadar dahi olsa hiçbir hak gizli kalmasin. Onun adaletinin ışığıyla adaletsizlerin karanlığı yok olsun ve küfür ve dinsizlik ateşinin dili sönsün...¹

1- Ferazha-yi ez Suhanân-i İmam Rıza (a.s), c. 1, s. 101.